

Van de voorzitter

De Vogelwerkgroep in V-formatie!
Laatst fietste ik met mijn racefiets een rondje langs de IJssel en over de Veluwezoom.

Ik werd verrast door grote groepen overvliegende ganzen, vliegend in V-formatie, met stevige zijwind. De reden van die formatievorm is alom bekend, namelijk het verhogen van de vliegefficiëncy met tevens een sociale en soms hiërarchische component.

Ik dacht toen meteen aan de onze Vogelwerkgroep waarop de 'V' ook in vele betekenissen van toepassing is. De 'V' van Vogels, de 'V' van Vormgeven, de 'V' van Vrijheid, de 'V' van Vooruitgaan, de 'V' van Vooruitkijken, de 'V' van Verbanden leggen. Eigenlijk kan de V-formatie daarmee wel als beeld/imago gelden voor de vele kenmerken en waarden die ik van belang acht.

Belangrijk voor de toekomst van onze Vogelwerkgroep is dan ook dat we samen Vooruit kijken en in een goed Verband leuke dingen doen. Het kan haast geen toeval zijn dat ook ons lijfblad met een 'V' begint: de Vlerk! En die viert het komende jaar haar 30e editie! De redactie heeft er leuke plannen mee en gaat dat doen in V-formatie. Alvast gefeliciteerd voor ons allen!

Raymond Schuurkes
voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl

Van de redactie

De redactie probeert een iets andere koers te varen: verder vooruit kijken qua planning van de inhoud

-aan de inhoud van Vlerk 3 in 2013 wordt al gewerkt- en iets eerder beginnen met de opmaak van de Vlerk. En dat gaat goed! Een gevarieerde inhoud betekent in de gaten houden dat van alle onderwerpen iets binnenkomt: een inventarisatie, een zeldzaamheid, een excursie- of lezingenverslag, diverse oproepen, ga zo door. Hiervoor worden tientallen lijstjes naar allerlei mensen uitgezet: naast vaste schrijvers krijgen ook leden die niet vaak schrijven vaker de vraag voorgeschied of zij iets willen bijdragen. Denk aan een excursieverslag, de ontdekking van iets leuks of iets wat ze hebben meegemaakt. Ook zien we graag de Vlerk aangekleed met regiofoto's, en ook hiervoor gaat menigmaal een vragende mail onze deur uit. Door een iets andere aanpak hopen we ook tijd te winnen in het verschijnen van de Vlerk: het moet lukken hem eerder uw mat te laten verschijnen. Dit alles wordt dan fraai samengegoten door de vormgevers, die momenteel ook druk bezig zijn met het uiterlijk van de Vlerk. Want we bestaan volgend jaar 30 jaar! En dat moet natuurlijk worden gevierd!

Om in vogeltermen samen te vatten: we hebben afgelopen periode onze netten weer ruim open gehad en ik hoop dat u veel leesplezier aan onze vangsten beleeft.

Namens de redactie,

Remco Wester
vlerk@vogelwerkgroeparnhem

Van de Penningmeester

CONTRIBUTIE 2013 WORDT € 15,00

Op 24 oktober 2012 was er een extra Algemene Ledenvergadering. Ruim 20 leden waren daarbij aanwezig. Het enige agendapunt, de verhoging per 1 januari 2013 van de contributie naar € 15,00 per jaar (met recht op € 2,50 korting indien er gebruik wordt gemaakt van een automatische incasso), werd met algemene stemmen aangenomen. De reden van deze wijziging is het feit dat momenteel het innen van de contributie met acceptgiro's en herinneringen ieder jaar veel rompslomp betekent en een paar honderd euro kost.

Hebt u een machtiging aan de penningmeester verstrekt, dan krijgt u een korting van € 2,50 en wordt € 12,50 van uw rekening afgeschreven. Graag dan ook bijgaande strook invullen en opsturen. De strook is ook te vinden op de website van de vereniging: <http://www.vogelwerkgroeparnhem.nl/> onder Vogelwerkgroep / downloads. Uiteraard is het geen verplichting, de contributie of donatie mag ook nog overgeschreven worden naar rekening 3983471 t.n.v. vogelwerkgroep Arnhem e.o.

Hoe werkt de automatische incasso?

De contributie of donatie wordt automatisch afgeschreven voor het bedrag dat door de ledenvergadering vastgesteld is. Voor 2013 bedraagt de contributie € 15,00, bij betaling per automatische incasso € 12,50. Donateurs betalen minimaal € 15,00.

De contributie of donatie wordt in één keer afgeschreven.

Reglement automatische incasso

Het bedrag wordt omstreeks eind januari afgeschreven.

Als u het niet eens bent met de afschrijving, heeft u 8 weken de tijd om uw bank opdracht te geven het bedrag terug te boeken.

U kunt uw machtiging op ieder gewenst moment weer intrekken.

Indien het verschuldigde bedrag om welke reden dan ook niet automatisch kan worden afgeschreven of naderhand wordt teruggeboekt, wordt enige weken later opnieuw een inning gedaan. Indien bij het innen voor de tweede maal een bedrag niet kan worden afgeschreven of teruggeboekt, wordt de machtiging als beëindigd beschouwd. Uiteraard blijft u het contributie- of donatiebedrag dan nog wel verschuldigd.

Indien u de machtiging voor automatische incasso wenst te beëindigen dan kan dit via penningmeester@vogelwerkgroeparnhem.nl, dan wel telefonisch of schriftelijk.

Onverschuldigde betalingen worden teruggestort na bericht aan de penningmeester (penningmeester@vogelwerkgroeparnhem.nl, dan wel telefonisch of schriftelijk).

Kleine moeite voor de vogelaar, groot plezier voor de penningmeester. Dank vast!

Iedereen die **geen** gebruik maakt van de machtiging, gelieve de contributie (€ 15,00) of donatie (€ 15,00) over te maken naar rekening 3983471 t.n.v. Vogelwerkgroep Arnhem e.o.

Namens het bestuur,
Bert Jager, penningmeester.

Voor het machtigingsformulier zie pagina: 180

Van de bestuurstafel

Het bestuur heeft op afstand een rol mogen spelen in de diverse (lopende) activiteiten die plaatsvinden in de 2^e helft van 2012.

Gezegd moet worden dat de excursies, ledenactiviteiten, en de landelijke activiteiten erg naar tevredenheid lopen. Steeds meer leden maken er gebruik van, en regelmatig is er ook aandacht in de media. Diverse zaken uit het Ontwikkelplan 2012-2015 krijgen vorm en plaats!

De volgende onderwerpen wil ik jullie speciaal noemen:

- de secretaris is bezig met een **update van de beschikbaarheid van informatie** in ons papieren en digitale archief. Heel veel is al goed geborgd, maar er kan nog een kwaliteitslag worden gemaakt.
- er is een **aanpassing gemaakt in onze contributie** i.v.m. de oplopende kosten als gevolg van aanmaningen en acceptgiro's. In de extra Algemene Ledenvergadering op 24 oktober is besloten om de contributie te verhogen tot 15 euro indien geen gebruik gemaakt wordt van een automatische incasso. Zie uitvoerige informatie elders in deze Vlerk.
- van enkele externe partijen zijn vragen en **ideeën gekomen voor onderzoek**. Wij kijken in samenspraak met onze Werkgroep Onderzoek hoe we e.e.a. een plek kunnen geven in ons jaarplan 2013.
- er zijn via Waarneming.nl vragen gekomen over de verschillende **gebiedsgrenzen** die door ons worden gebruikt. De grenzen op onze website en op waarneming.nl zijn niet overeenkomend. Met name voor specifieke onderzoeken en analyses is dit lastig. Wij buigen ons op korte termijn over de gevolgen die dat heeft en beraden ons over de

mogelijkheden tot eenduidigheid.

- met de **redactie van de Vlerk** is overleg gevoerd over de plannen voor 2013, het jaar dat de Vlerk 30 jaar bestaat. Tevens is er gesproken over een verdere kwaliteitsverbetering. Remco Wester heeft daar diverse voorstellen voor gedaan.
- komend voorjaar wordt een **interne vogelcur-sus** gegeven, gebruik makend van de mogelijkheden die internet biedt, bijvoorbeeld via SOVON en/of Vogelbescherming. We richten ons met name op onze "liefhebbers en beginners".
- de **werkgroep Onderzoek** zal onder leiding van Jan Schoppers in 2013 een facelift krijgen voor een frisse doorstart. .
- het nieuw te verschijnen **boek "Bijzondere vogelsoorten ..."** kent helaas wat tegenslagen en zal wat vertraging oplopen.

Heeft u specifieke suggesties of kennis op bovengenoemde onderwerpen, dan houdt het bestuur zich aanbevolen!

Raymond Schuurkes, voorzitter
voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl

Van de werkgroep Ruimtelijke Ordening en Planning

Natuurvisie Nationaal Park Veluwezoom

Op 26 september organiseerde Natuurmonumenten (NM) een avond voor belangstellenden om hun mening te geven op een concept toekomstplan voor het Nationale Park Veluwezoom. Een handjevol leden van de vogelwerkgroep gaven acte de presence. Belangrijke thema's van dit plan zijn de natuurkwaliteiten, landschappelijke waarden en recreatie. Na de presentatie van ideeën die NM heeft vond een discussie plaats met het publiek. Het thema Recreatie was het meest besproken onderwerp en het werd duidelijk dat er tegenstellingen zijn tussen mountainbikers en andere recreanten. Ook staat NM voor een grote uitdaging om de groeiende stroom bezoekers op te vangen. Een belangrijk landschappelijk thema is het verbin-

den van de Veluwezoom met de uiterwaarden. De bestaande natuurkwaliteiten wil men behouden dan wel versterken, maar het is duidelijk dat de geldmiddelen beperkt zijn, bijvoorbeeld voor het in stand houden van heideterreinen. Een ieder kon zijn idee(ën) schriftelijk kenbaar maken. De vogelwerkgroep heeft haar zorg uitgesproken over het toelaten van honden in het park. Gelukkig deelt NM onze zorg en men is tegen het creëren van losloopgebieden. NM wil bruikbare ideeën verwerken in het toekomstplan. Op 21 november krijgt dit een vervolg en wordt de inbreng van het publiek verder uitgewerkt. NM wil drie keer per jaar met een vertegenwoordiging van omwonenden van het park in gesprek treden over het verdere beheer.

Voorbeeld van een faunarand die geschikt is voor akkervogels, in de Pannerdense Waard, September 2009

Foto: Ruud Reddingius

A15

Er is momenteel geen nieuws te vermelden. Het is op het moment van schrijven nog niet bekend welke prioriteiten het nieuwe kabinet gaat geven aan asfalt. De aandacht van actiegroepen blijft gevestigd op een tunnel in plaats van een viaduct.

Boerenlandvogels

Onderzoek door SOVON laat zien dat in de periode tussen 1960 en 2010 het aantal boerenlandvogels in ons land is teruggelopen met 61-73%. Het gaat om 27 soorten, die vroeger algemeen waren. De lijst wordt aangevoerd door de Veldleeuwerik (96-97%), Patrijs (93-95%), Zomertortel (92-95%), Ringmus (93-94%) en Grutto (68-97%). Wie jarenlang inventariseert in de Gelderse Poort, in het veld rondstruint, of de waarnemingen op onze websitegoed in de gaten houdt, ziet dat ons werkgebied ook leegloopt. Ook bij ons is sprake van intensivering van de landbouw, gebruik van pesticiden, akkers met monocultuur, met vooral mais en wintertarwe als gewas, het stopzetten van de braakleggingssubsidie, etc.

Er zijn wat kleine lichtpuntjes hier en daar, bijvoorbeeld in de uiterwaarden waar Ruimte voor de Rivier projecten nieuwe natuur mogelijk maakt, welke tijdelijk geschikt kan zijn voor bepaalde soorten. Of natuur ontwikkeling zoals in de Kleine Gelderse Waard. Sommige boerenlandvogels kunnen hiervan profiteren, al is het maar tijdelijk. Natuurontwikkeling in het nieuwe Park Lingezegen heeft weidevogels in een paar jaar tijd een flinke stimulans gegeven. In de provincie Groningen is de afgelopen jaren flink aan de weg getimmerd met de aanleg van faunaranden langs akkers. Bepaalde zaadmengsels worden in stroken van enkele meters breed ingezaaid en er wordt niet gemaaid tijdens het broedseizoen. Het is succesvol gebleken om onder meer Veldleeuwerik en Patrijs een betere kans op broedsucces

te geven.

In ons werkgebied legt hier en daar een boer een faunarand aan, maar waarschijnlijk heeft dit meer te maken met jachtbelangen. Onbedoeld heeft dit aantrekkingskracht op akkervogels. Zie de foto van de faunarand naast een maisakker, in de Pannerdense Waard.

Stadsblokken en Meinerswijk

Na alle plezierige ronden met burgerparticipatie van afgelopen tijd, heeft de gemeente Arnhem opeens een nieuw fietsplan gelanceerd met als doel een betere verbinding tussen Arnhem, Schuytgraaf en Elden te realiseren. Het plan behelst een vijf meter breed fietspad, deels gelegen op een dijk, dat door Meinerswijk loopt. Dit is een onzalig plan gelet op natuurbelangen en ook de wens van de burger voor veel groen. Bovendien zijn er alternatieven. Het Groenforum Arnhem heeft een zienswijze (lees: bezwaar) ingediend bij de gemeente. Verder heeft een Javasto, een projectontwikkelaar, namens Phanos vergunningen aangevraagd bij de gemeente voor massale bomenkap, het plaatsen van een aantal loodsen en voor vervangende nieuwbouw van een 2 onder 1 kapwoning (met groter oppervlak) en nieuwbouw van twee vrijstaande woningen. Ook hiertegen heeft het Groenforum een zienswijze uitgebracht. De uitkomst is ten tijde van dit schrijven nog niet bekend.

Postkantoor Velp

In het voormalig postkantoor, gelegen in het centrum, bevindt zich een Gierzwaluwkolonie. Het gebouw wordt momenteel gerenoveerd. Dankzij maatregelen van de aannemer, op advies van Theo Verhoeven, kunnen de nestlocaties waarschijnlijk weer gebruikt worden komend broedseizoen.

Park Lingezegen

Helaas heeft de poging om de parkvertegenwoordigers op het idee te brengen om het toekomstige Waterrijk droger te houden, ten faveure van weidevogels, niet het gewenste succes gehad. De eerste graafmachine staat nu paraat midden in het terrein. Wordt vervolgd.

Ruud Reddingius
r.reddingius@online.nl

Park Lingezegen, 04-06-2011

Foto: Marc de Bont

Impressie van Ledenactiviteitenmiddag 22 september 2012, landgoed Warnsborn

Helaas ging de andere activiteit die zaterdagmiddag, de verhalen-verteller, wegens ziekte niet door.

Maar aan de rondleiding op landgoed Warnsborn ten noorden van Arnhem, in beheer van het Geldersch landschap, is door twaalf personen deelgenomen. We begonnen de middag in de open lucht met het tonen van de, net gereed gekomen, drie nieuwe banners (uitrolbare posters) van onze Vogelwerkgroep.

Het landgoedcomplex Mariënborn-noord bestaat uit drie aaneengesloten landgoederen (Warnsborn, Vijverberg, Hoog Erf) en is erg afwisselend met golvende akkers, graslanden, boerderijen, fraaie gebouwen met tuinen en parken, waterpartijen, oude bossen en heide. De ervaren boswachter John ter Horst heeft ons

onder een prettig najaarszonnetje rondgeleid door Warnsborn en de Vijverberg. We hebben gewandeld, geluisterd en gepraat. We begonnen aan de wandeling met het bezichtigen van de tuinen van hotel Groot Warnsborn. John heeft veel verteld over het hedendaagse bosbeheer, en over de cultuurhistorie van de landgoederen. Een uitgebreide beschrijving is te lezen op www.mooigelderland.nl. Hij wist met zijn 30 jaren ervaring ons boeiend te vertellen over vrijwel alle zaken, maar de vogels liet ie graag aan onze deskundigheid over. We hebben de gangbare vogelsoorten veelal gehoord en gezien, denk aan Zwarte roodstaart, Glanskop, Boomklever, overvliegende Sperwer. Een van de deelnemers wees ons er op dat in dit gebied jaren geleden een hybride broedpaar is geweest van Waterhoen en Meerkoet, met jongen! Ook namen wij

Ledenactiviteit Warnsborn, 22-09-2012

Foto: Ruud Peedingius

een wegspringende Reebok waar, een soort die de boswachter hier al in geen vijf jaar had gezien, dat was dus een toevalstreffer! Wist u trouwens dat alle gebouwen op de landgoederen kunnen worden gehuurd voor bewoning of ander gebruik... maar de wachtlijst is lang!

Een deel van de aanwezigen hebben de dag afgesloten met een etentje, doorprattend over de middag, over wat we zoal deden, en natuurlijk

over vogels en onze Vogelwerkgroep. Al met al een boeiende en gezellige middag!

Met dan aan Bert Jager en Michaëla Povel voor de organisatie.

Raymond Schuurkes
voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl

Nieuwe banners Vogelwerkgroep Arnhem e.o.

Tijdens de jaarlijkse Ledenactiviteitenmiddag op 22 september 2012 toonde het bestuur met trots de drie nieuwe banners die kunnen worden gebruikt op al onze (openbare) avonden en andere externe gelegenheden

Ledenactiviteit Warnsborn, 22-09-2012

Foto: Ruud Reddingius

2012: eerste broedgeval Geoorde fuut voor werkgebied

Vogelwerkgroep Arnhem

Meer dan tien jaar inventariseer ik de 'Noordstrang', een gebied in de driehoek Babberich, Aerdt en (oud) Zevenaar.

Uitgerekend in het minst interessante gebied, landbouwgrond, heeft zich nu de Kleine Gelderse Waard (KGW) ontwikkeld tot een rijk natuurgebied. Sinds de eerste plassen in het gebied gegraven waren trof ik in het gebied minstens twee keer per jaar Geoorde futen aan. Vaak verbleven ze niet langer dan enkele weken. Soms betrof het een paar, maar meestal ging het om eenlingen.

Dit jaar veranderde dat beeld toen vier exemplaren (twee paartjes) weken lang op dezelfde plaats verbleven. Ik zag ze voor het eerst op 6 mei. Op 9 juni was nog één paar over, dat inmiddels begonnen was aan de bouw van een nest! Zou het eerste broedgeval, van dit prachtige fuutje, voor ons werkgebied een feit worden? Het paar

had het nest gebouwd in ondiep water tussen dichte moerasvegetatie. Terwijl het vrouwtje de weken erna begon met het leggen van de eieren en broedend was waar te nemen, leidde het mannetje een teruggetrokken bestaan. Af en toe was hij te zien terwijl hij het vrouwtje van voedsel voorzag, echter meestal was hij onzichtbaar.

Op 7 juli, tijdens één van mijn laatste broedvoegelbezoeken, trof ik één Geoorde fuut ouder aan met twee jongen. Yes! Een succesvol broedgeval. Achter in de plas was de tweede ouder met één jong te zien. Minstens drie jongen hadden succesvol het nest verlaten.

De weken erna bleven de jongen in hun geboorteplas terwijl de ouders in de plassen elders in het gebied te zien waren. Op 31 juli zag ik de prachtige fuutjes voor het laatst. Op 17 augustus wordt nog een adult zomerkleed waargenomen (Dick van Dorp via waarneming.nl).

Nu maar hopen dat ze ook volgend jaar weer

Geoorde fuut, baltsend paar, Bijland, 05-04-2012

Foto: Remco Wester

succesvol tot broeden komen.

Historie

Nog niet eerder heeft de Geoorde fuut met zekerheid in ons werkgebied gebroed. In 1987 verbleef een paartje gedurende de zomermaanden in de Rijnstrangen bij Oud-Zevenaar, maar aanwijzingen van broeden werden toen niet verkregen (Lensink 1993)

Literatuur

Lensink, R. 1993. Vogels in het Hart van Gelderland. KNNV Uitgeverij, Utrecht

Kwint, N. & Sierdsema, H. 1997. Van Roze Pelikaan tot Kruisbek. Rapport Vogelwerkgroep Arnhem 97-1

Waarneming.nl

Erik Ernens

erik.ernens@gmail.com

Remco Wester

remcowaarneming.nl@gmail.com

Foto: Erik Ernens

*Geoorde fuut met jong, Kleine Gelderse Waard,
30-06-2012*

Oranje boven, leve de Citroenkwik

Azewijn collectief ontdekt twee Citroenkwikstaarten op 30 april 2012. De laatste jaren heeft het plassengebied gelegen in de Azewijnsche Broek zich ontwikkeld tot één van de topleveranciers van bijzondere vogels in ons werkgebied. Dit vooral door de inzet van het 'Azewijn collectief' onder leiding van de gebroeders Schwartz. Tijdens koninginnedag was het opnieuw raak. Ironisch genoeg zonder de inbreng van Roel Schwartz, die voor de afwisseling een vakantie had geboekt in Spanje. Deze keer waren het Wim Gerritsen en Rudie Schwartz die de scherpste aan de dag legden om een nieuwe soort voor ons werkgebied te ontdekken.

Het was een mooie zonnige dag op de 30e april van dit jaar waarbij Wim het initiatief nam om de Azewijn Big Day 2012 (101 soorten) te evalueren en een rondje Azewijnsche Broek te doen met Rudie, voor libellen en vogels. Op het moment dat ze samen het gebied uitlopen, het is rond 15.00 uur, hoort Rudie een scherp kwikken-geluid. Ze draaien zich snel om en een gele kwiktype zit op nog geen 20 meter bij hen vandaan. 'Het lijkt wel een Citroenkwik' roept Rudie! "Maak foto's" en hij belt Erik Ernens om de vogel te bevestigen. Erik, enthousiast gemaakt door de beschrijving van Rudie (gele kwik met duidelijke vleugelstrepen, geheel donkere snavel en lichte omranding van de oorstreek en tsriiproep), rijdt in recordtempo van de Kleine Gelderse Waard naar Azewijn.

Citroenkwikstaart, Azewijnsche Broek, 30-04-2012

Foto: Wim Gerritsen

Foto: Remco Wester

Het staat al op z'n rug

Aangekomen op de plek treft hij er een in oranje gehulde, breed lachende Rudie en een trotse Wim aan. Echter ook een prachtig vrouwtje Citroenkwikstaart. De eerste voor het werkgebied en ongeveer de 30ste voor Nederland!

De vogel fourageerde steeds in de nabijheid van water, zoals ze meestal doen, en riep daarbij met een kenmerkende triip-roep. Het werd allemaal nog gekker toen Erik zijn moeder, die netjes in de auto wachtte, op wilde halen en Rudie springend en schreeuwend en later rennend naderbij kwam. "Er zit er nog één!". Een tweede exemplaar had zich gemeld en was bij de eerste Citroenkwik

Citroenkwikstaart, Azewijnsche Broek, 30-04-2012

gaan zitten. Het was ook een vrouwtje die echter een wat gelere oorstreek en borst had. Waarschijnlijk ging het om een jong en een adult vrouwtje. Een primeur: nog niet eerder waren er twee tegelijk in Nederland op één plek vastgesteld. Snel werd de waarneming landelijk bekend gemaakt, waarna eerst lokale vogelaars als Remco Wester, Roy Verhoef, Eus Raben en Arjen Poelmans van beide vogels konden genieten. Het grootste deel van de tientallen twitchers moesten genoeg nemen met één exemplaar. De laatste waarneming werd gedaan op 1 mei van één fouragerend exemplaar.

Motacilla citreola, zoals hij in het Latijn heet, wordt steeds vaker in ons land gezien, sinds de vogel zich snel westwaarts verspreidt vanuit Duitsland en Finland. Het eerste geval voor Nederland werd vastgesteld in 1984. Inmiddels heeft de soort, gemengd, gebroed in Flevoland. Een tweede geval met twee exemplaren tegelijk zal echter nog wel even op zich laten wachten.

Wim Gerritsen
car.gerritsen@planet.nl
 Erik Ernens
erik.ernens@gmail.com

Ruigpootuil in Rijkerswoerd

Op woensdag 3 oktober heb ik een Ruigpootuiltje waargenomen, in onze tuin aan de Robert de Vriesstraat in Rijkerswoerd.

Ik kwam de trap af de kamer in en zag hem op ons terras, vlak voor de buitendeur zitten. M'n moeder had wel iets in de tuin zien fladderen, maar schonk er geen aandacht aan. We hebben immers altijd veel vogels in de tuin, van Winterkoninkje tot Ekster. Ik riep "kijk mama een uil!". M'n moeder sprong op en pakte zo snel mogelijk de fotocamera. Voorzichtig liep ze naar het raam om het uiltje niet te laten schrikken en maakte enkele foto's. "Het is vast een jonge uil", zei ik. "Hij heeft nog zoveel donsveertjes op zijn". Het uiltje zat met zijn ogen dicht (zoals je kunt zien op de foto's) en leek elk moment in slaap te kunnen vallen.

Misschien is hij wel gewond", zei m'n moeder. Ik besloot om de buitendeur open te maken, zodat we het uiltje goed konden bekijken, hij draaide zijn kopje 180 graden en keek mij aan. Hij leek helemaal niet bang en bleef gewoon zitten.

Pas toen mijn moeder en ik vlak achter hem stonden vertrok hij. Hij spreidde zijn opvallend lange vleugels en vloog weg, zo naar een grote boom achter onze tuin. In deze boom zitten altijd Eksters. Die lieten duidelijk blijken niet gediend te zijn van deze onverwachte gast.

Om uit te zoeken wat voor soort uil het was hebben we op internet gekeken. Maar er zijn zoveel soorten uilen, en ze zien er allemaal anders uit. Uiteindelijk dachten we dat het een Bosuiltje moest zijn. M'n vader heeft de foto's naar een collega gestuurd. Die is bioloog en reageerde direct enthousiast, "dit is geen Bosuiltje, maar een

Ruigpootuil, Rijkerswoerd, Arnhem, 03-10-2012

Foto: Marga Goed

Ruigpootuiltje". Hij gaf aan hoe bijzonder dat is, een Ruigpootuiltje in de tuin. Vervolgens heeft hij onze waarneming op internet gezet.

Helaas wisten we aanvankelijk niet dat we met een zeldzame uil te maken hadden. Mijn moeder had namelijk een uitgebreide foto/filmreportage kunnen maken van deze bijzondere bezoeker. Als we niet naar buiten waren gegaan was hij nog wel even gebleven...

Jesse Goed, 13 jaar

Foto: Marga Goed

Ruigpootuil, Rijkerswoerd, Arnhem, 03-10-2012

Opmerking van de redactie:

Deze waarneming werd via Albert de Hoon op Waarneming.nl geplaatst. Op de avond is nog gezocht door mensen, maar omdat de locatie niet exact bekend was (waarneming was vervaagd), kon niet direct iets worden gevonden.

In het archief van de VWG Arnhem bevinden zich drie gevallen. In Lensink (1997) worden er nog een aantal genoemd. Deze gevallen, op de laatste twee na, zijn nooit ingediend bij de CDNA. Van het geval in maart 1993 zijn zeker geen geluidsopnamen gemaakt, van het geval in 2012 wel. Van de overigen is dit onbekend, maar waarschijnlijk niet. Henk Sierdsema wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van de gegevens uit het VWG-archief.

10 mei 1979	Velperweg, Imbosch. Man roepend. P. van de Akker
27 december 1985	Heuven. Man roepend. R. Vogel, K. Weiland
4-6 en 13 februari 1986	Kruishorst, Wort Rheden. Man roepend. N. Kwint, F. Erhart
4 maart 1989	Van Ark, Imbosch. Man roepend. F. Erhart
16 september 1990	Imboschberg. Man roepend. R. Kreetz
12 maart 1993	Imbosch. Man roepend. R. Wester, D. van der Velden e.a.
11, 14 en 24 september 1994	Beekhuizen. Man roepend. J.Knij, R.Kreetz en R. Kwak
25 mei 2012	Veluwezoom. Man roepend. R. Stolk, R.Wester e.a.
3 oktober 2012	Rijkerswoerd, Arnhem. Vondst levend. J. en M. Goed

Remco Wester
remcowaarneming.nl@gmail.com

Vogels spotten in Friesland

Op zaterdag 1 september vertrok een groep van twaalf vogelaars om 6.30 uur vanaf Arnhem, op weg naar het noorden.

De excursie was aangekondigd als een tripje naar de Zwarte Haan in Friesland, een gebied waar ik persoonlijk nog nooit van had gehoord, en de beschrijving maakte mij nieuwsgierig. Mijn al lang bestaand plan om mee te gaan met een excursie van de Vogelwerkgroep werd daarmee dus eindelijk ook werkelijkheid.

Het weer zag er veelbelovend uit, een droge dag in de reeks van droge dagen, en voor vogelen bleek het ook perfect: een mooi zonnetje en vrijwel windstil.

Als eerste brachten we een bezoek aan het gebied Westhoek, een gebied wat het beste bij Springtij kan worden bezocht. Het water komt dan zo hoog dat de vogels ver richting dijk worden gedreven en dus beter in het zicht komen voor de vogelspotters op de dijk. Dit was meteen een schot in de roos. Toen we arriveerden bij de dijk was de waterstand nog vrij laag en waren de vogels alleen in de verte te zien. Maar al snel kwam het water hoger en de vogels dichterbij.

Europese Flamingo, Zwarte Haan, 01-09-2012

Foto: Koos Dansen

Foto: Koos Dansen

Excursiegangers turen, 01-09-2012

Het was werkelijk verbazingwekkend hoeveel vogels daar bij elkaar zaten. Mooi ook om te zien hoe de soorten in zones bij elkaar groepeerden. Het begon met een grote groep Bontbekplevieren aan de voet van de dijk, met een paar strandplevieren ertussen. Toen het water steeg kwam daar er een enorme hoeveelheid Kanoeten bij. Mooi waren de Zilverplevieren iets verder weg, de meeste nog in zomerkleed en dan volgden een rij Kluten en vervolgens de Wulpen. En daar tussendoor een paar Krombekstrandlopers, Kleine strandlopers, Drieteenstrandlopers en Pijlstaarten. Het meest bijzondere waren wel de aantallen, we schatten wel meer dan 1500 Kluten, waar zie je zoiets?

Eigenlijk zou je daar wel een hele dag willen blijven zitten, maar we hadden nog meer plannen, dus op naar de volgende plek: de Zwarte Haan, een stukje verder oostelijk langs de waddendijk. De eerste vogels die er meteen uitknalden waren drie Kleine flamingo's, maar die tellen volgens de echte vogelaars niet mee als echte vogels. Ik vond ze overigens toch wel leuk. Verder was dit gebied veel minder spectaculair dan de Westhoek. We waren intussen een beetje verwend, want er zaten echt wel wat vogels, maar wij waren daar minder van onder de indruk. Gelukkig was er ook een restaurant de Zwarte Haan, dus een groot deel van de groep daalde weer af om in hun cafeïnebehoefte voorzien.

Marguerite durfde zelfs het appel-cranberrygebak aan, dat zij wel moest delen met een flink aantal wespen. Maar het lukte haar wonderwel om er tussen te eten, zonder gestoken te worden. Wel werden we vervolgens gestoord door een sms van de harddies die boven op de dijk waren gebleven, en die intussen een heuse Flamingo hadden gespot, die wel meetelt als echte vogel. Snel weer terug, want zoiets wil je niet missen, cranberrygebak of niet, dus en inderdaad, daar stond hij, je waant je dan even in Zuid-Europa. Qua temperatuur leek het daar overigens ook best een beetje op, want de zon bleef de hele dag haar best doen.

Maar dat was nog niet alles. Ons volgende doel was de Makkummerwaard, waar we meteen na aankomst al werden verrast door een Reuzenster. En ook daarna zagen we weer bijzondere vogels langskomen, met voor mij wel het meest bijzonder de Dwergster, die heen en weer over de waterplas scheerde. En ook leuk was de Geoorde fuut.

Lagen vogelsoorten, Westhoek, 01-09-2012

Tot slot eindigden we in de Workumerwaard, waar we verrast werden door maar liefst zeven Reuzenster, die zich weinig aantrokken van het leger Kitesurfers een klein stukje verderop. Zouden recreatie en natuur dan toch samen kunnen gaan? In ieder geval was er verder nog veel meer leuks aan vogels te beleven, zoals een grote groep Watersnippen, en een aantal Gele kwikstaarten, Tapuiten en Zwarte sterns. En we konden lange tijd genieten van een Bruine kiek, die mooi laag over het grasland scheerde. En toen was het dan echt tijd om terug te rijden. De belofte dat we na 18.00 uur terug zouden zijn werd ruim waargemaakt! Met in totaal 102 vogelsoorten, zoals nauwkeurig bijgehouden door Han Derks, en ontelbare exemplaren, een zeer geslaagde vogeldag, goed georganiseerd door Ivo Seelen!

Annemiek Demon
annemiek.demon@planet.nl

Foto: Kees Dansen

Weekendexcursie Schiermonnikoog

Ik kom met de trein aanrijden op station Presikhaaf en zie dat Cor en Chiel al bezig zijn om de fiets van Cor te bevestigen op het fietsenrek achterop de auto van Chiel. Maria is er ook al zodat we, zodra ik er ben kunnen vertrekken naar Schiermonnikoog (in vervolg Schier).

In de auto vertelt Cor dat Koos, Hans en Jos al vroeg zijn vertrokken om via het Lauwersmeer naar Schier te komen. Bert heeft zich ook nog opgegeven donderdagavond en komt later alleen.

Op deze vijfde oktober regent het continu totdat we de boot op gaan in Lauwersoog. Het groepje Lauwersmeer vertelt er later over dat ze in een prachtige hut hebben gezeten, maar weinig hebben kunnen uitrichten met hun fotoapparaatuur vanwege het slechte weer. We gaan omdat het droog is op het dek staan uit de wind en zien tijdens de overtocht in elk geval een langs vliegende Jan-van-Gent, Eiders en de altijd aanwezig Zilvermeeuw die bij de boot hangt. Bij aankomst worden een aantal fietsen gehuurd en gaan we op pad naar de kampeerboerderij de Kooiplaats. Onderweg zien we gelijk een grote groep Goudplevieren, wat Kieviten, Spreeuwen en vlakbij de Kooiplaats een Torenvalk. We installeren ons, maken de bedden op, Cor zet zijn tent op en we gaan vervolgens op de fiets een ronde maken. Met z'n vieren rijden we langs het binnenduin richting het Dorp want er moeten ook nog een paar inkopen gedaan worden willen we geen honger gaan lijden. Die zijn snel gedaan en in de tas gestopt waarna het richting De Zeester gaat in het noordwesten van het eiland. In een kleine slenk op het strand loopt een grote groep Bonte strandlopers waartussen ook aardig wat Bontbekplevieren en een aantal Scholeksters

Kleine zilverreiger, Westerplas Schiermonnikoog, 06-10-2012

Foto: Jos vd Leijgraaf

en Drieteenstrandlopers lopen te foerageren. We lopen nog een stukje langs het duin om te zien of we nog wat piepers kunnen vinden, maar het blijft bij een aantal Rietgorzen. Dan maar een tijdje op het duin zitten om over zee te kijken. Dat levert al snel aan aantal Jan-van-Genten op, prachtig te zien in verschillende kleden. En het zullen de laatste nog niet zijn dit weekeinde want de volgende dagen blijkt dat er veel langstrekken. De lucht houden we ook in de gaten, want die ziet nogal donker in de richting waar de wind vandaan komt. Het duurt dan ook niet al te lang of er komt een buitje over. Die trekt snel over, maar de aangetrokken regenbroeken blijven toch nog maar even aan om warm te blijven. Erg lang staan we niet op het duin omdat we nog naar de Westerplas willen. Daar aangekomen blijken er veel Pijlstaarten te zijn evenals Slobeenden, Smienten, enkel Tafeleenden, negen Grote zilverreigers en een aantal Futen. Ik zal niet alle soorten opnoemen. Leuk van de eenden is dat ze in verschillende stadia zijn van rui. Sommigen zijn eenvoudig te herkennen, andere nog niet zo goed. Een aantal Pijlstaartmannen zijn al vol op kleed en zijn prachtig. Als we de hut verlaten en richting het jachthaventje rijden zien we in een hoek van de

Westerplas die we vanuit de hut niet konden zien een aantal Kleine zilverreigers staan. Het blijken er zestien te zijn. De volgende middag wordt door Koos, Jos en Hans een aantal van 20 geteld. Ze blijken er te slapen. Bij laag water foerageren ze op het wad; zo'n vlucht zien we op zondagochtend.

Koos, Hans en Jos sluiten zich inmiddels aan. Het is eb aan het worden en het wad loopt al aardig vol met vogels waaronder een grote groep Goudplevieren. Bij het haventje vinden we ook een eerstejaars Lepelaar. Daar ook veel Steenlopers, Rosse grutto's, Tureluurs en andere steltlopers. Bergeenden lopen er ook te foerageren. Ik besluit de fietstocht te vervolgen bovenop de dijk omdat ik gehoord had dat een Roodhalsgans en een Zwarte ibis waren gezien een aantal dagen eerder in de polder en die kans wil ik me niet laten ontglippen. Resultaat is dat we beiden te zien krijgen: dat wil zeggen de hele groep behalve Bert, want die is er nog niet. De fotografen onder ons besluiten om de volgende dag terug te gaan om de vogels te fotograferen wat erg goed lukt met de Roodhalsgans, maar de Zwarte ibis wordt het hele weekeinde niet teruggevonden door ons. Hoeveel geluk kun je hebben!

Zaterdag zes oktober sta ik op tijd op, maar dat had niet hoeven want het regent. Rond de klok van negen gaan we met regenpak toch maar eens kijken bij de Kobbeduinen. Er blijken veel lijsterachtigen rond te vliegen. We zien vooral veel Koperwieken en Zanglijsters, maar ook Merels zitten ertussen. Door goed op te letten blijkt dat er ook Beflijsters tussen te vinden zijn. We zien er in elk geval ruim tien. Leuk is ook het kleine spul zoals mezen en Goudhaantjes hoewel die zich niet zo goed laten zien vanwege de regen en de wind.

Van Kobbeduinen gaan we naar De Marlijn om wat naar zeetrek te kijken. Wederom veel Jan-

van-Genten vliegen er langs. Vlak voor de kust zwemt een prachtige Roodkeelduiker en de klap op de vuurpijl is toch wel de eerstejaars Grote Jager die vlakbij een dode vis op gaat eten. Hij is niet schuw, want een fotograaf loopt er naartoe en kan naderen tot op ongeveer tien meter. Jammer dat onze fotografen er niet bij zijn bedenken we ons. Die zijn, naar later blijkt tevergeefs, op zoek naar de Zwarte ibis.

We besluiten om weer een rondje om de west te maken en gaan eerst op weg naar de Berkenplas. Daar nuttigen we iets in het zonnetje. Het is nogal druk rondom de plas zodat er niet al teveel te zien is. In het bos hoor ik later nog wel een Grote bonte specht, Zwarte mezen, Goudhaantje en Grote barmstijfs. Ik ben dan inmiddels alleen omdat ik nog wat naar paddenstoelen wil

Foto: Jos vd Leijgraaf

Roodhalsgans en Rotganzen, Polder, Schiermonnikoog, 05-10-2012

zoeken. De anderen zijn verder gegaan om het duingebied te verkennen en de Westerplas weer te bezoeken. Daar ga ikzelf ook via het dorp naartoe. Op het kleine industrieterrein zie ik dan nog een mannetje Zwarte roodstaart, de enige van het weekeinde.

's Avonds gaan we vanuit de Kooiplaats naar het dorp. Onderweg zien we drie Houtsnippen en zien en horen een Kerkuil in het dorp. Het eten laten we ons goed smaken. Op de terugweg geen leuke vogels meer, wel een zingende Grote groene sabelsprinkhaan.

Zondag zeven oktober wil ik in elk geval eerst nog eens bij Kobbeduinen gaan zoeken naar de Bladkoning. Ik kan het toch niet maken vind ik dat ik er na meer dan 35 jaar vogelen nog nooit eentje gezien heb. Dit keer is het geluk met mij en de anderen, want we zien er eentje dankzij een alerte andere vogelaar. Terwijl wij bezig zijn met het mooie uitzicht en Koos een prachtige plaat maakt van onze groep ziet deze heer tien meter verderop een Bladkoning. Vriendelijk genoeg roept hij ons en deze keer zijn onze fotografen zelf in staat om een plaatje te maken. We lopen nog wat rond en gaan dan uit elkaar. De fotografen gaan wederom naar de polder, de rest gaat naar De Marlijn, hoewel ikzelf wat later aankom daar. Na wat over zee gekeken te hebben gaan we het restaurant in, want beloofd is beloofd: ik heb een appeltaartsort gezien en die moet dan ook genuttigd worden. Jammer voor de drie fotografen, want die zijn er niet bij. Overigens worden we nog bijna nat omdat er plotseling uit het niets een kort hevige buitje over onze hoofden wordt uitgestort. Via het duin en het Kerkhof rijden we terug naar

de Kooiplaats omdat we besloten hebben om de boot van 13:30 te nemen. Het kost nog wat moeite om te betalen omdat we de baas niet kunnen vinden, maar ook dat lukt. Op de terugreis zien we vier zeehonden. We besluiten om via het Lauwersmeer terug te gaan met ons groepje. Daar zien we helaas geen Zearend, maar nog wel een paar Knobbelzwanen. Die hebben we op Schier niet gezien. In totaal zien we 95 soorten waarvan 93 op Schiermonnikoog. Aan zoogdieren zien we haas, konijn, gewone zeehond en egel.

Ik kijk terug op een geslaagd weekeinde, niet alleen omdat ik van een schaamsort ben verlost, maar vooral ook vanwege de gezelligheid van het samen vogels kijken. Dank jullie wel.

Deelnemers: Bert de Jager, Chiel Verhagen, Cor de Vaan, Hans Bugter, Jos vd Leijgraaf, Koos Dansen, Maria Peters en ondergetekende

Marc de Bont
hermarc10@hotmail.com

vlnr: Jos vd Leijgraaf, Hans Bugter, Marc de Bont, Maria Peters, Bert de Jager, Cor de Vaan, Chiel Verhagen

Foto: Koos Dansen

Vogels rondom het huis: de Turkse tortel

Zo rond 1950 vestigde de Turkse tortel zich in Nederland. Zijn verovering van Noordwest-Europa vanuit Zuidoost-Europa was in 1964 compleet met de inname van IJsland. Signalement: kleine (32 cm), slanke duif. Beigebruin met zwarte halsband. Die halsband zorgt voor zijn Engelse naam "Collared Dove" ofwel gekraagde duif. Ooit zei een Griek tegen mij, dat dat een betere naam voor zo'n mooi duifje was, dan "Turkse tortel". Het is toch wat met die naamgeving: Turkse tortel mag wel, Vlaamse gaai niet.

Geluid: roe-koe-koe, klemtoon op de tweede lettergreep, die ook drie keer zo lang duurt. Zeg het een paar keer hard op en het zit tussen de oren. Vanaf nu kunt u door de wijk lopen en toch constateren dat ergens een Tuto zit, zoals vogelaars hem kortweg noemen. De alarmroep is een nasaal wèèèh.

Het geluid is zo'n sterk onderdeel van onze belevingswereld, dat het niet opvalt. Dat levert soms aardige waarnemingen op: in de film "De soldaat van Oranje" sluipde de held op enig moment door Amsterdamse tuinen. Op de achtergrond is een Turkse tortel te horen. Heel normaal voor de filmcrew, maar onmogelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog!

Had de Gierzwaluw al een goede band met de mens, de Turkse tortel heeft dat nog veel sterker. Broedt de duif meer dan 1 km van menselijke activiteit dan is dat vermeldenswaard. Zijn binding met de mens is de meest voor de hand liggende verklaring voor zijn succesverhaal. Hij houdt van de menselijke leefgebieden met hun voedselrijkdom en minder aanwezige natuurlijke vijanden, terwijl hij anderzijds, net als de huismus, schuw en op afstand blijft. Het vinden van deze "ecologische nis" heeft hem geen

windeieren gelegd.

Met eieren leggen hebben ze toch al geen moeite: vier tot vijf keer per jaar, met uitschieters tot elf keer, worden twee eieren gelegd. Het broedseizoen duurt dan ook van april tot september, soms zelfs van maart tot oktober. Het nest is een nogal klungelige verzameling takjes, waardoor soms een heel nest, met eieren en al, wegwaait. Bovendien zijn, vooral als de bomen nog niet goed in blad zijn, de eerste nesten vaak het slachtoffer van eierroof, zodat per saldo maar twee tot drie jongen per jaar grootgebracht worden. Die zijn echter al na vier maanden geslachtsrijp, ongetwijfeld weer een verklaring voor hun snelle kolonisatie.

Het versieren van vrouwtjes en verjagen van concurrerende mannetjes gebeurt niet alleen door het constant (tot het irritante toe) herhalen van de roep, maar ook door met veel vleugelgeklepper bijna vertikaal naar boven te vliegen om dan in zweefvlucht met gespreide vleugels en staart naar beneden te komen. Tortelen doen ze natuurlijk ook: urenlang aan elkaar zitten knabbelen, met als hoogtepunt het vastpakken van elkaars snavel. Het huwelijk is in principe voor het leven, trouwens, hebben ze een mooie nestplek gevonden, dan zijn ze ook plaatstrouw. 's Winters vormen ze groepen die in de buurt van graan- en meelfabrieken en dergelijke overwinteren.

Andere duiven die in de tuin kunnen zitten zijn de Houtduif en de Holenduif. Die laatste is een soort kleine houtduif, zonder witte halsvlekken en de vleugeltekening van de stadsduif. De stadsduif is weer afstammeling van de Rotsduif. Als u een vijver heeft moet u eens opletten: duiven kunnen echt water drinken ('vacuüm zuigen'). De meeste andere vogelsoorten moeten

het water naar binnen 'scheppen'. Alle duiven hebben een uit twee delen bestaande krop, waarin zaden worden geweekt. Hiervoor hebben ze veel drinkwater nodig. In de spiermaag worden de zaden vervolgens met behulp van ingeslikte steentjes vermalen. Jonge duiven worden de eerste tien dagen met duivemelk van beide ouders gevoed, die wordt afgescheiden in het tweede deel van de krop. Ook het mannetje, de doffer, heeft die krop.

De familie duif (eigenlijk de duivenorde, Columbae) telt circa 300 leden, variërend in grootte van gansformaat tot musformaat. Het Musduifje is mijn persoonlijke favoriet. Te vinden op alle eilanden van de Nederlandse Antillen, onmiskenbaar een duif (kleine kop op grote romp, lopen in plaats van hippen en het typische schokken

van de kop tijdens het lopen). Maar dan van het formaat huismus!

Zo, in iedere Vlerk van 2012 heeft een algemene vogel, die gewoon vanuit huis te zien is in of boven de tuin, de revue gepasseerd. Vond u het leuk? Schrijf het de redactie. Maar u kunt ook zelf de pen pakken. Voorstel: Volgend jaar vier vogelgebieden in of bij Arnhem. Met rivier, bos, heide en stad in de buurt moet daar iets moois van te maken zijn. Wie durft?

Bert Jager

Turkse tortel, Kamervoorst Angeren, 29-11-2011

Foto: Jos vd Leijgraaf

Vogels kijken in Schuytgraaf

Schuytgraaf, Arnheems Vinexwijk, is eigenlijk niet echt in Arnhem gelegen. De gemeentegrenzen werden opgerekt tot voorbij buurtschap 't Vlot om de wijk tot de gemeente te kunnen laten horen, maar door de ligging ten westen van de spoorlijn Arnhem-Nijmegen ligt het gebied aan de rand van de Betuwe in een voormalig landbouwgebied.

En zo profileert Arnhem Schuytgraaf ook: Wonen in de Betuwe. Uiteindelijk zullen er 6.200 woningen, een winkelcentrum en enkele bedrijfsterrainen met kantoren moeten komen, maar door de ongunstige situatie op de woningmarkt, zijn er op dit moment nog geen 3.000 huizen gerealiseerd. Ook het winkelcentrum is er nog niet (er zijn enkele noodwinkels) en het aantal geplande kantoorruimte wordt waarschijnlijk naar beneden bijgesteld. Wanneer een dergelijk gebied 'ontwikkeld' wordt, levert dat natuurlijk gehele veranderingen in de vogelstand op. Maar zitten er ook soorten permanent?

Al voordat ik in Schuytgraaf woonde, fietste ik er wel eens doorheen. Ik herinner me de meestal doodlopende weggetjes, al dan niet verhard, in een vriendelijke omgeving. Er waren weilanden en boomgaarden en verspreid stond een redelijk aantal boerderijen. De meeste daarvan zijn nu verdwenen, maar de mooiste is omgebouwd tot de huidige Zorgboerderij in het zuidelijke deel, waar in de nabije toekomst een kinderboerderij bij zal komen. Wat ik me echter het duidelijkst herinner, is het mooie, met lindes omzoomde, smalle fietspad langs de sloten (onder andere de Eldense Zeeg), dat zich met enkele scherpe bochten vanaf het tegenwoordige station

Foto: Ronald Schrijber

Zuidzijde moerasbosje, kijkend naar noord, 15-10-2012

westelijk tot aan een houten brug in de richting van Driel slingerde. Al vanaf de spoorbrug bij Driel liep al een fietspad zonder bomen langs het spoor. Het keurige boerderijtje dat er toen stond, staat er nu nog en het is te hopen dat het er ook blijft. Schuytgraaf kende toen met name akkervogels en soorten die typerend zijn voor landelijk gebied, zoals Steenuil, Kneu, Patrijs, Grutto en Veldleeuwerik. Ook de Koekoek had het er naar zijn zin en er zal ongetwijfeld nog wel het nodige hebben gezeten, maar heel bijzondere soorten zijn mij niet bekend.

Toen werd begonnen met het ontwikkelen van de wijk en de hoofdstructuur werd aangelegd, verdwenen veel bomen en boerderijen. Dat had natuurlijk invloed op de vogelstand. Door de aanleg van enkele grote plassen verschenen er meer watervogels dan de soorten op de sloten. Zeker toen de oevers daarvan nog niet

Foto: Ronald Schrijber

Noordzijde moerasbosje, kijkend naar oost, 15-10-2012

begroeid waren, werd er van alles waargenomen, voornamelijk tijdens de trek: Zilverplevier, Bontbekplevier, Temmincks Strandloper en natuurlijk de Lepelaar, die er ongetwijfeld ook voorheen al moet zijn langsgesproken. In het middengebied werd zand gewonnen uit een grote put, maar die is enkele jaren geleden dichtgegooid. Aan de zuidrand en in de noordoosthoek staan enkele verwaarloosde en redelijk ontoegankelijke populierenbossen met veel ondergroei, waar ik Matkop, Houtsnip en Groene spechten heb gezien. Het zuidelijke bos werd dit voorjaar vrijwel met de grond gelijk gemaakt omdat het een speelbos moest worden, maar dan mag er natuurlijk geen tak van een boom vallen. Door het noordelijke bosje wordt binnenkort een fietspad aangelegd.

Huidige situatie

Rond de inmiddels bebouwde gebieden liggen vaak uitgestrekte terreinen. De onbebouwde gebieden kunnen globaal worden onverdeeld in twee soorten:

Onbegroeid of grasland: meestal niet meer in gebruik als akkerland, maar nog zonder

bestemming. Een gedeelte ervan behoort tot de zogenaamde droge ecologische zone die open moet blijven. De rest, een meerderheid, zal in de toekomst nog bebouwd worden of een recreatieve functie krijgen ten gunste van Schuytgraaf. De 'droge' gebieden beslaan onder meer het gehele centrale deel, de zuidrand en het zuidwestelijke deel. De onbegroeide terreinen worden intensief beheerd, dat wil zeggen dat ze met regelmaat worden gemaaid, maar dat ze wel enige tijd braak kunnen liggen. Interessant zijn hier de aantallen Veldleeuwerik, Gele Kwikstaart, Ringmus, Kneu en Patrijs, weliswaar afnemend, maar nog steeds aanwezig. Begroeid, behorend tot de natte ecologische zone. Dit is met name het geval in het noordwesten en noorden van de wijk. In principe worden deze terreinen in de toekomst niet bebouwd en houden ze een natuurlijke functie. Een deel van het terrein is inmiddels ingericht als natuurgebied, met ondiep water, nu nog onbegroeide oevers en riet. Er is hier van alles waargenomen, van gewone soorten als Rietgors, Blauwe reiger en Waterhoen tot minder alledaagse verschijningen als Zomertaling, Witgatje, Bokje en de al

Foto: Ronald Schrijber

Schuytgraaf vanuit Tuinstad, situatie in 2011

genoemde Lepelaar.

In het noordelijke deel ligt redelijk verscholen een vrij klein gebied dat na het bouwrijp maken van de wijk begin deze eeuw verder verwaarloosd is gebleven. In dit gebied werd dit voorjaar als hoogtepunt een Klein Waterhoen waargenomen. De soort is hier enkele dagen gebleven, maar daarna helaas weer verder getrokken. Ook de Waterral heeft zich hier laten horen, de IJsvogel is er vrijwel altijd en broedt in de omgeving (in Schuytgraaf is op minimaal vier verschillende locaties gebroed!) en op doortrek komen er veel Watersnippen, ruiters en Lepelaars. Het gebied heeft veel riet, en daarom zitten er veel Kleine Karekieten en Rietgorzen. En door de ontoegankelijkheid komen er niet veel mensen en is de verstoring gering.

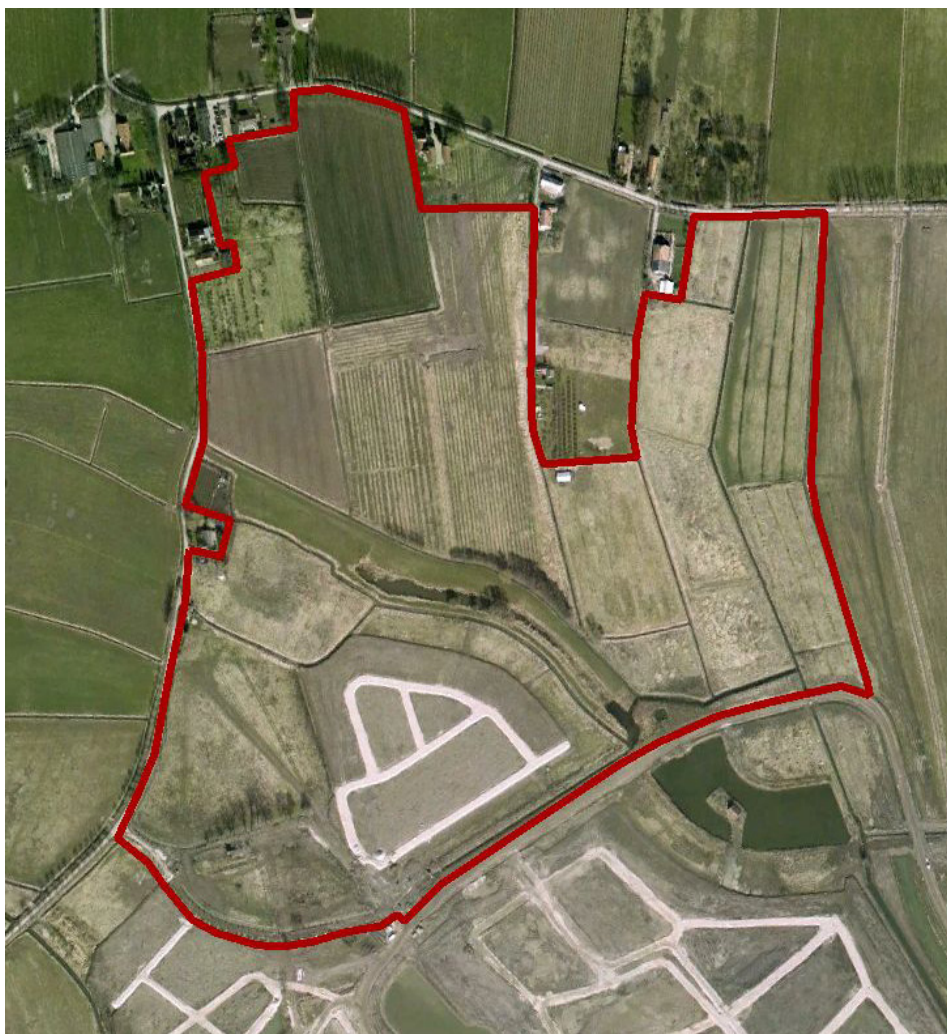
De toekomst

Schuytgraaf is een vogelrijke wijk. Welke Arnhemse wijk kan nu bogen op al jaren aanwezige broedvogels als Dodaars, Groene specht, een stevige populatie Roodborsttapuit en roepende Koekoeken, terwijl Lepelaar, Paapje en Visarend er tijdens de trek graag komen? Voor zeker twee

soorten, de Oeverzwaluw en de Visdief, moesten tijdelijk projecten worden stilgelegd omdat zij er waren gaan broeden, en voor de Steenuil is zelfs een oude schuur blijven staan.

Als gevolg van de economische crisis zullen de open gebieden nog wel even open blijven. Maar de aantrekkelijke situatie voor veel soorten zal steeds slechter worden. Natuurlijk zullen er steeds meer typische tuinvogels komen. Merel, Heggenmus, Spreeuw en duiven hebben de laatste jaren de wijk duidelijk ontdekt, mezen en Staartmezen zijn er gekomen en de Zwarte roodstaart houdt ook nog wel even van deze jonge wijk.

Maar het gevaar schuilt in de nieuwe plannen van de gemeente. De aantrekkingskracht voor veel soorten ligt in het onontgonnen en braakliggende deel van de wijk. De Kluut en steltlopers zullen minder rust vinden wanneer de plassen in gebruik worden genomen als recreatiegebieden met mensen langs en op het water, de akkervogels zullen verdwijnen als de plannen doorgaan. De gemeente presenteerde eind oktober haar ideeën voor de nu nog braakliggende gebieden. Het grootste deel zal tijdelijk worden verpacht

Figuur 1: Schuytgraaf noordelijk deel, rode lijn is toekomstig BMP telgebied

aan landbouwers, er komen een maisdoolhof, een picknickplaats en volkstuintjes. Dit betekent dat het ruige karakter zal verdwijnen en veel doortrekkers er weinig meer te zoeken zullen hebben. Dit voorjaar werd ik in slaap gezongen door de Sprinkhaanzanger, terwijl de Blauwborst pal voor de huizen van de jongste deelwijk diverse territoria had ingenomen. Dit najaar werd

alles radicaal gemaaid. Gelukkig heb ik het als Stadsvogelwacht voor elkaar gekregen dat er niet meer in het voorjaar wordt gemaaid (wat eerder midden in het broedseizoen gebeurde!), maar wanneer de open gebieden een gebruiksfunctie krijgen, is het natuurlijk uit met de pret. En het gebiedje van het Klein waterhoen? In principe blijft dat zo. Maar pal naast de bomerrij

die het stuk begrenst (zie foto), wordt een nieuwe deelwijk ontwikkeld. Dat zorgt ongetwijfeld voor verstoring, nieuwe paden en een ander maaibeleid. Kinderen zullen er gaan spelen en er zal meer verkeer langskomen. Maar het is hoopgevend dat het deel uitmaakt van de natte ecologische zone, dus we zullen er uit blijven kijken naar leuke waarnemingen. Schuytgraaf blijft voorlopig nog wel een aantrekkelijke wijk om vogels te kijken, al zal het er de komende tijd niet beter op worden. Dat kunnen we misschien ook niet verwachten in een nieuw-

bouwwijk die in dienst staat van de mensen die er leven. Misschien zijn we als vogelaars te veel verwend door de vele braakliggende terreinen, bewoners delen die mening vaak niet. Door de ecologische hoofdzones, nat en droog, zullen er echter altijd 'spannende' gebieden blijven. En zolang er gewoon nog Bijeneters, Kwartels, Rode wouwen en Kraanvogels over mijn tuin trekken, blijf ik hoop houden voor de toekomst.

Ronald Schrijber
ronels@xs4all.nl

Schuytgraaf vanuit Tuinstad, situatie in 2007, 11-11-2007

Foto: Ronald Schrijber

Broedvogels van Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem in 2011

De Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken was verheugd met de vraag van de KNNV Arnhem om mee te werken aan hun jubileumpublicatie over de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem.

Ten eerste om dat het feest is bij onze moedervereniging. Ten tweede omdat we de parken al twee keer eerder geïnventariseerd hebben en het weer tijd was voor een update. Daarnaast was het voor diverse leden een (hernieuwde) kennismaking met het mooiste stadspark van Nederland. In deze samenvattende bijdrage zijn de resultaten weergegeven van de broedvogelinventarisatie zoals die zijn gepubliceerd in *Natuur in Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem*. Op http://www.vogelwerkgroeparnhem.nl/artikel/2012_sonsbeek_tekst.pdf staat de volledige tekst van het hoofdstuk over de broedvogels met daarnaast ook apart in een pdf de literatuurlijst en de tabel met aantallen.

Veldwerk en uitwerking

De inventarisatie is uitgevoerd volgens het BMP (Broedvogel Monitoring Project) beschreven in van Dijk & Boele (2011). In het kort komt het er op neer dat alle broedverdachte of territoriale waarnemingen (zoals zang, paar, nest) op een veldkaart worden genoteerd.

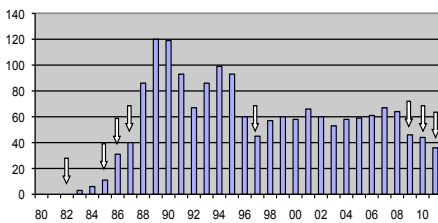
In 2011 zijn een ronde in maart en april niet uitgevoerd in Zijpendaal en Gulden Bodem en dit is deels gecompenseerd door een extra bezoek in juni. In Sonsbeek zijn acht rondes gedaan en in Zijpendaal en Gulden Bodem zeven (bijlage 8.2). Het veldwerk is gedaan door leden van de Vogelwerkgroep. Avondbezoeken voor Bosuil zijn niet gedaan en het aantal territoria is ingeschat

via losse waarnemingen. Het uitvallen van rondes in maart en april is mogelijk van invloed geweest op het aantal territoria van Kleine bonte specht en Glanskop (soorten die vooral vroeg in het seizoen actief zijn). De veldresultaten zijn ingevoerd via de computer op digitale kaarten. Via het programma Autoclustering van Sovon wordt dan het aantal territoria bepaald. Met terugwerkende kracht is het aantal territoria in 1998 geherinterpreteerd met de hand in lijn van de Autoclustering.

Resultaten

In de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem zijn 57 broedvogels vastgesteld. Daaronder bevinden zich vier soorten van de Rode Lijst namelijk Koekoek, Groene specht, Grauwe vliegenvanger en Huismus. Verder zijn Zwarte specht en Wespendiff vastgesteld, soorten die in het kader van Natura 2000 voor de Veluwe zijn aangewezen. Gevonden doelsoorten van de gemeente Arnhem zijn Havik, Bosuil, Groene specht, Zwarte specht, Grote bonte specht, Boomklever en Huismus. Andere bijzondere soorten zijn de Kleine Bonte Specht en Grote Gele Kwikstaart. De drie algemeenste soorten waren Merel (90), Vink (87) en Grauwe Gans (70) en alle soorten samen 932 broedparen. Hieronder wordt bij een selectie van soorten een toelichting gegeven. In bijlage 8.1 zijn de aantallen broedparen per soort weergegeven en in tabel 9.2 de vogelgroepen. De resultaten worden vergeleken met de BMP-resultaten van Sovon waarbij ook een onderverdeling is gemaakt naar regio's (Boele et al 2011) en met Vogels van de Veluwezoom (VWG Arnhem e.o. 2008).

De Blauwe reiger is al vanaf 1983 jaarlijks broedvogel in Sonsbeek. Dit jaar zijn er 36 bezette nesten geteld (36 ook in 2012) voornamelijk op het eiland en rondom de Grote Vijver. De soort broedt bij voorkeur in kolonies maar voor het Chinese restaurant is al jaren een solitair nest bezet. In de afgelopen drie jaar zijn de aantallen afgenomen, waarschijnlijk veroorzaakt door de koude winters. Het voedsel van de reigers en hun jongen (vooral vissen, kikkers en kleine zoogdieren) wordt met name gevangen in de uiterwaarden waardoor de voedselvluchten over de stad plaatsvinden. In 1983 vond het eerste broedgeval plaats in Sonsbeek. De kolonie was afkomstig uit het Safaripark dat in die jaren verlaten werd. Ondanks de koude winters halverwege de jaren tachtig steeg het aantal in zeven jaar naar 120 nesten. Vanaf 1990 tot op heden nemen de aantallen, met soms kleine oplevingen, langzaam maar gestaag af (Figuur 9.2). De oorzaak van de opvallende afname begin jaren negentig is niet duidelijk. In de jaren daarna is de invloed van koude winters goed te zien. Interessant is om te bekijken of er in de regio verplaatsingen zijn geweest en of alle kolonies afnemen.

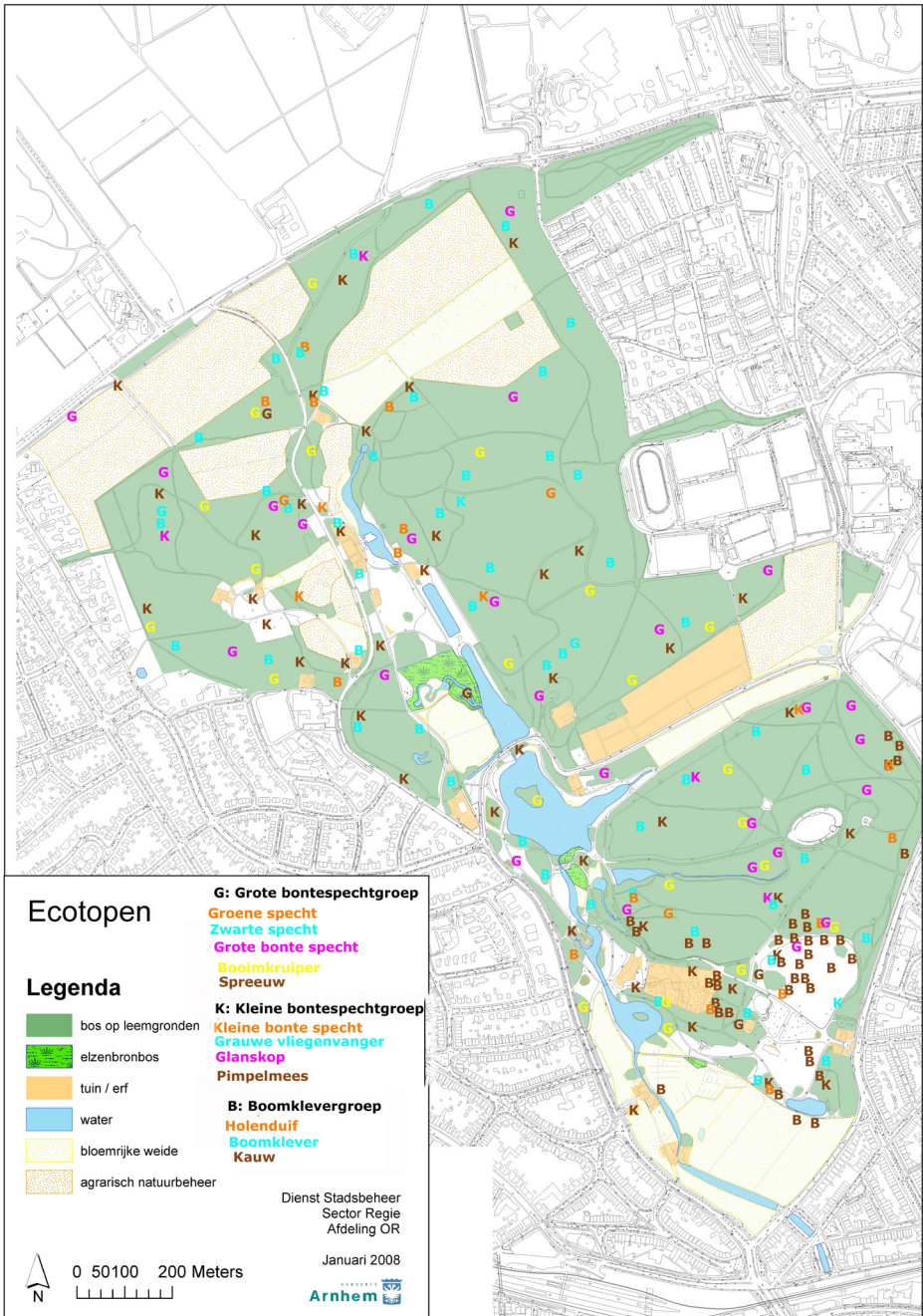
Figuur 1: Aantalsontwikkeling van het aantal bezette nesten van de Blauwe reiger in Park Sonsbeek. Strengere en koude winters zijn met ↓ weergegeven

Bij de roofvogels werden 1 paar Wespindief, 1 Havik en 2 Buizerds vastgesteld. Op Zijpendaal was dit voorjaar een paartje Wespindieven aanwezig maar er waren geen aanwijzingen voor nestbouw en broeden. De Havik was

wel succesvol en in Zijpendaal zijn 3 jongen uitgevlogen. De Buizerd werd met 2 broedparen aangetroffen en er werden uitgevlogen jongen (4) gezien in Gulden Bodem. De Sperwer werd in tegenstelling tot 1981 en 1998 niet meer aangetroffen. Waarschijnlijk is de vestiging van de Havik van invloed geweest. De Havik is een geduchte predator van de Sperwer (vooral de jongen op het nest) waardoor het gebied voor de Sperwer niet meer zo aantrekkelijk is. Waarschijnlijk broedt de soort nu meer in de woonwijken waar veel snippergroen aanwezig is. Dit biedt vaak bescherming voor de Havik en daarnaast is daar ook het voorkeursvoedsel van de Sperwer aanwezig zoals lijsters, mezen en Huismussen. De Havik koloniseert heel langzaam maar gestaag het stedelijk gebied in ons land. Bij onze Oosterburen is dat al langer gemeengoed, waar in elke grote stad enkele tientallen Haviken broeden. In Arnhem zijn tegenwoordig broedparen gevonden in Zijpendaal, KEMA-terrein en Meinerswijk. In het stedelijk gebied heeft de Havik parken van enige omvang nodig om er succesvol te kunnen broeden. Voor de Havik interessante soorten voor voedsel zoals Meerkoeft, Stadsduif, Houtduif, Turkse tortel, Kauw en Ekster nemen toe of zijn volop aanwezig in het stedelijk gebied.

De IJsvogel was een bijna jaarlijkse broedvogel in Zijpendaal en/of Sonsbeek. Tijdens de vorige inventarisatie in 1998 werd er geen broedpaar gevonden (1990 – 97, 0 - 3/jaar), maar in de jaren erna tot en met 2008 jaarlijks met 1 meest 2 paar. In tegenstelling wat zijn Nederlandse naam doet vermoeden, kan de soort niet tegen ijs en koude winters. De afgelopen drie koude winters zijn de aantallen, sinds het topjaar 2008, sterk gekelderde (80% afname) in de regio Arnhem en landelijk (Verhoef 2009, van Dijk 2011). Na 2008 is er niet meer gebroed in de beide parken. Als we de aantallen per habitattypen samenvoegen zien we een opvallende ontwikkeling. In de jaren

Figuur 2: Verspreiding van de Holenbroeders in Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem

Tabel 1: Aantal broedparen van de IJsvogel in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. in 1995 en 2002-2011 (2011 nog voorlopig, bron: VWG Arnhem eo &, Roy Verhoef 2009)

Jaar	95	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11
Ten noorden van Dieren	5	5	2	3	2	4	5	5	2	0	0
Veluwe-rand	15	11	6	10	13	7	8	9	1	2	1
Uiterwaarden	4	5	5	8	6	6	10	16	8	6	4
Stad/dorp	2	1	2	2	3	0	5	1	1	1	0
Rijnstrangen (excl. uiterwaarden)	2	6	10	13	12	5	12	13	9	3	5
Doesburg/Didam	2	3	3	4	3	3	3	5	1	0	0
Totaal	30	31	28	40	39	25	43	49	22	12	10
% Veluwe-rand	50	35	21	25	33	28	19	18	5	17	10
% uiterwaard en Rijnstrangen	11	24	41	41	37	26	38	43	49	31	54

tachtig en negentig waren de sprengbeken op de rand van de Veluwe een belangrijke broedplaats. Indertijd werden ze zelfs als bolwerk beschouwd voor de soort na strenge winters omdat er altijd open water is. In de afgelopen tien jaar is dat totaal veranderd, want zowel de aantallen als het aandeel van de Veluwe - rand, waarvan de parken onderdeel zijn, zijn dramatisch afgenomen. Daarentegen zijn de aantallen in de uiterwaarden en Rijnstrangen sterk toegenomen en lijken tegenwoordig de kurk waar de regionale populatie op blijft drijven. De waterkwaliteit langs de rivieren is de afgelopen decennia sterk verbeterd, zoals ook de visstand. Daarnaast is door natuurontwikkeling het aantal broedplekken langs de rivieren ook toegenomen. Onderzoek naar de onderwaterfauna leert ons dat deze in de parken arm is (zie hoofdstuk 2). Waardoor is die onderwaterfauna heel arm? Of dit in de afgelopen jaren is afgenomen weten we niet maar via de aantalsontwikkeling van de IJsvogel zou je dit kunnen denken. Voedsel en een veilige nestplek zijn de belangrijkste sturende factoren voor een broedpoging. De IJsvogel is een zichtjager, dus de soort moet zijn prooi kunnen zien in het water. Vermoedelijk heeft de vestiging en stormachtige ontwikkeling van de Grauwe Gans de eutrofiering (via de mest) van het water in de hand gewerkt. Dit veroorzaakt algengroei waardoor bepaalde

onderwaterfauna verdwijnt en de helderheid van het water afneemt. Daarnaast kan de toegenomen recreatie in de Veluwe - rand en de beide parken van invloed zijn op de afname van de IJsvogel. De adulte vogels worden meer gestoord bij het foerageren, waardoor ook de jongen minder voedsel krijgen.

Zonder uitzondering zijn alle mezensoorten (inclusief Staartmees) afgenomen vanaf eind jaren negentig en deels ook begin jaren tachtig in de drie parken. Ook op de Velwezooim is deze afname vastgesteld. In het begin van de jaren tachtig hingen de parken vol met nestkastjes, waardoor een deel van de hoge aantallen toen van Koolmees, Pimpelmees en Glanskop verklaard kunnen worden. Soorten die afhankelijk zijn van vochtige bodems voor de zacht hout boomsoorten (berk, els) zoals Kuifmees en Matkop kunnen door de verdroging zijn afgenomen. Beide zoeken hun voedsel (insecten) in vermolmd hout en hakken er ook hun nest in uit. Net als bij de Bonte Vliegenvanger zal er bij de mezen ook een mismatch zijn met de rupsenpiek, maar omdat ze alle standvogels zijn kunnen ze daar waarschijnlijk beter op anticiperen. Omdat ze standvogels zijn zullen ook de drie recente koude winters en de voedselsituatie in de winter (o.a. beukenootjes) van invloed zijn geweest.

De Spreeuw zit in alle habitats in Nederland (en daarbuiten) in de hoek waar de klappen vallen. De soort solliciteert nadrukkelijk voor opname op de volgende Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare broedvogels. De afname is het sterkst in bossen en steden. Van alle soorten is de afname in de parken van de Spreeuw het grootst, namelijk van 133, 59 naar 4! (resp. 1981, 1998 en 2011) In 1981 was de Spreeuw na Koolmees en Merel de meest algemene broedvogel. De landelijke afname is ingezet in de jaren tachtig en wordt geweten aan de intensivering van de landbouw en het omzetten van grasland in bouwland. In het voorjaar staan vooral emelten en wormen op het menu voor de jonge en adulte Spreeuwen. Ook de drogere voorjaren zullen geen gunstige uitwerking hebben op de beschikbaarheid van bodeminsecten. Dat er ook gunstige uitzonderingen zijn bewijst Sportcentrum Papendal. Omdat de sportvelden regelmatig beregend worden, zijn er ook emelten en deze worden bestreden door Spreeuwen (45 broedparen) die gebruik maken van de opgehangen ca. 50 nestkasten. Ook voor de Witte Kwikstaart zijn nestkasten opgehangen en deze worden gebruikt voor de bestijding van langpootmuggen en muggen (Schoppers 2008). Andere soorten of groepen die worden behandeld in het boek zijn de Grauwe gans, spechten, duiven, Grote gele Kwikstaart, diverse struikbroeders, Boomklever, Boomkruiper, goudhaantjes, vliegenvangers, kraaien en vinken.

Veranderingen

In dertig jaar is er veel veranderd in de avifauna van de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. Drie opnames in dertig jaar is natuurlijk (te) mager om verandering te duiden. Bepaalde soorten kunnen door het weer of de ervaring van de waarnemers wat minder goed uit de verf komen. Om de veranderingen wat duidelijker te duiden, worden soorten met vergelijkbare habitateisen en/of broedplaatsen gegroe-

peerd. De indeling naar habitat is gedaan naar Sierdsema (1995). Daarnaast is er een verdeling gemaakt naar trekstrategie en voedsel. Eén en ander is weergegeven in figuur 9.2a en 9.2b. Een sturende factor bij vogels is de winter en dan met name voor de standvogels. De broedvogels van de parken bestaat vooral uit bosvogels en een groot deel daarvan is standvogel. In 2011 bestond 84% van de vogels uit standvogels dus de strengheid van de winter is voor deze groep een belangrijke factor. De inventarisatie van 1981 werd voorafgegaan door twee vrij zachte winters en een strenge (1979). Voor de telling van 1998 zaten een zachte (1998), koude (1997) en strenge (1996) winter. De opname in 2011 werd door drie koude winters voorafgegaan. In vergelijking met 30 jaar geleden is het aantal soorten in 1998 en 2011 toegenomen in de parken en dit komt vooral op conto van de watervogels en roofvogels. Het aantal broedparen is in 2011 duidelijk afgenomen in vergelijking met de vorige twee inventarisaties (36% afname met 1998). Drie Rode Lijst-soorten zijn in vergelijking met 1998 verdwenen namelijk Matkop, Ringmus en Kneu. Alle drie kwamen ze voor in lage aantallen (1 en 3 paar). De grootste afname in het totaal aantal broedparen van de Rode Lijstsoorten wordt voornamelijk veroorzaakt door de Huismus. Het aantal doelsoorten van de gemeente Arnhem is en opzicht van 1998 gelijk gebleven en het aantal broedparen is afgenomen met 29%. Dit is wat lager dan de afname van alle soorten samen want die was 36% tussen 1998 en 2011.

De veranderingen worden besproken per soortgroep en er wordt ook ingegaan op de (mogelijke) oorzaken. Ook het ontbreken van een aantal soorten komt aan bod. Een belangrijk deel van de watervogels is toegenomen met uitzondering van Wilde eend, Soepeend, Mandarijneend en Waterhoen. De struweelvogels zijn afgenomen en de grootste klappen vielen bij de Tuinfluiter

en Fitis, twee Afrikagangers. Ook de parkvogels (bomen en boomgroepen) een beperkt aantal soorten zijn afgenomen. Opvallend is de afname van Zwarte kraai en verdwijnen van Ekster. De grootste achteruitgang heeft plaatsgevonden bij de bosvogels. De 28 soorten zijn voor een belangrijk deel standvogels en ook holenbroeders. De grootste klappen vielen bij de duiven, mezen, vliegenvangers en Spreeuw. Gunstige uitzonderingen zijn Bosuil, Groene, Zwarte en Grote bonte specht, Grote lijster, Tjiftjaf, Vuurgoudhaan, Vink en Kauw welke zijn toegenomen of stabiel. Ook is er nog onderscheid gemaakt naar trekstrategie en voedsel.

Adviezen voor het beheer

Een groot aantal factoren zijn van belang voor de aantalontwikkeling zoals voedsel, winter, omstandigheden tijdens de trek en in overwinteringsgebieden, weersomstandigheden in het voorjaar en het gevoerde beheer (inclusief de mensen die het gebied gebruiken). Als eigenaar en beheerder van het gebied heb je alleen maar voor een deel invloed op het voorkomen van broedvogels via het voedsel en het beheer. In het boek worden adviezen gegeven voor het beheer voor vogels van bos, struweel, weiland, water en recreatie, onderzoek en educatie. In het boek zijn naast de vogels ook behandeld: het ontstaan, water, vaatplanten, mossen, paddenstoelen, dagvlinders, libellen, snuitkevers

en vleermuizen. Kortom een redelijk compleet overzicht van de belangrijkste fauna en flora van dit bijzondere park. Het boek Natuur in Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem is te bestellen bij de KNNV Arnhem <http://www5.knnv.nl/afdeling-arnhem/nieuwsberichten-eerste-activiteit-postduif-bestuursberichten> en verkrijgbaar bij Boekhandel Ongerijmd.

Dankwoord

De bijdrage was niet mogelijk zonder het veldwerk van een aantal leden van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. Dit waren Jettie van Assendelft, Bas van Balen, Anko de Graaf, Anique Lensen, Yves Martens, Jos Pilzecker, Wim Paul van der Ploeg, Jan Schoppers, Henk Tamerius en Egbert Vrieling. Peter van Geneijgen leverde aanvullende waarnemingen van de roofvogels en enkele tips voor het beheer. De KNNV wordt bedankt voor de uitnodiging om deel te nemen aan hun jubileumboek. Henk Tamerius, Egbert Vrieling, Michel Zwarts en Wouter Renaud voorzagen een eerdere versie van opbouwend commentaar. Koos Dansen laat wederom zien dat hij tot de beste fotografen van de Lage Landen behoort.

Jan Schoppers
Jan.schoppers@sovon.nl

Wie is dat toch met die telescoop?

Een impressie van een lezingavond.

Op 1 oktober werd er een lezing gehouden door Rob van Hattem (54 jaar), met bovenstaande titel.

Dit is de titel van het door hem geschreven boek. Rob vertelde al in de tachtiger jaren rondgelopen te hebben met het idee een boek te willen schrijven, maar het kwam er maar niet van. Nu had hij recentelijk tijd genomen om er wekelijks een dag aan te wijden. Omdat er al talloze boeken over vogels geschreven zijn, had hij bedacht dat het interessant zou kunnen zijn te schrijven over de mens, die naar vogels kijkt. Hij heeft het boek in eigen beheer uit laten geven en houdt momenteel in het hele land lezingen.

In zijn jeugd keken mensen vaak vreemd op als het vogels kijken een belangrijke hobby vormde, nu zou het veel meer geaccepteerd zijn volgens Rob.

Hij heeft de filosofie en psychologie van het kijken naar vogels in 20 portretten beschreven, van zowel mannen als vrouwen, van puber tot oma uit alle provincies in Nederland. Een jaar lang ging Rob op pad dwars door Nederland om mensen in hun eigen favoriete gebied te observeren en interviewen. Hierdoor ontstonden hele persoonlijke, soms indringende en ontroerende verhalen.

Wat is de motivatie waarom mensen naar vogels kijken? Hoe zijn mensen gekomen tot deze bezigheid? Waarom besteden ze zoveel tijd aan deze hobby? Wat is hun drijfveer? Besteden ze ook tijd aan andere aspecten, zoals insecten, vegetatie? Wat vindt hun sociale omgeving er van?

Vogels zijn mooi, interessant, leerzaam, het is iedere keer weer spannend wat je te zien krijgt, soms zijn er onverwachtse ontmoetingen, buitenzijn in de natuur, tot rust

komen, ontspanning....

Voor de meeste mensen blijkt het vogelen een individuele aangelegenheid, maar er kan ook een competitie element zijn met anderen: soortenlijsten worden nauwgezet bijgehouden. Het herkennen en determineren van vogels samen kan heel leerzaam zijn. Sommige vogelaars zijn echte verzamelaars en willen alles weten. Anderen reizen hele afstanden af om een nieuwe, zeldzame soort te zien.

Het boek is te koop voor € 25 via de website van de schrijver.

Helaas was er maar een kleine opkomst van zo'n 15 luisteraars, waaronder drie niet-leden van de vogelwerkgroep.

Sietske Philippona
s_philippona@hotmail.com

Vogelaars, Schiermonnikoog, 05-10-2012,

Foto: Marc de Bont

Waarnemingen 1 juli tot 15 oktober 2012

DUIKERS TOT EENDEN

De paren **Dodaars** in de Rijnstrangen leken elkaar na het broeden te treffen in de Kleine Gelderse Waard, getuige een aardige aantal van 51 op 18 september. Na het geslaagde broedgeval werd in de Gelderse waard op 17 augustus een laatste **Geoorde Fuut** voor het werkgebied gezien. Een aantal van 301 **Aalscholvers** vond elkaar op 22 september in de Hondsbroekse Pleij. Een slaapplek in de Loenensche Middelwaard telde 30 september 263 bezoekers. De grote trekbeweging die 7 oktober landelijk plaatsvond werd ook lichtjes in ons werkgebied vastgelegd met diverse grote groepen zuidwaarts, onder andere 202 **Aalscholvers** langs het Bergerbosch. Een drietal **Roerdampen** werden gezien en wel op 3 en 30 juli bij het Berghoofdseveer en op 18 september in het Erfkamerlingschap. De kabels van de woonboten in de Rosandepolder bij Oosterbeek waren van 15 tot 17 juli het terrein van een fraaie juveniele **Kwak**. Op 12 september hield zich een juveniel op bij de stuw van Driel. De eerste **Kleine zilverreiger** dit jaar liep 13 en 14 augustus in de Kleine Gelderse Waard tussen zijn grote soortgenoten. Op 24 en 26 augustus werd er op deze plek nog één gezien. Rond het stuwcomplex van Driel hing er één op 24 en 27 augustus en op 11 tot 23 september rond. Op 16 september waren dat er zelfs twee. Eind augustus rees het aantal **Grote zilverreigers**, met onder andere vijftien in de Kleine Gelderse Waard op 21 augustus. Men telde er 40 op 30 september bij de Bijland en er liepen er 22 op 14 oktober in de Rouvenen. In de avondschemering van 11 augustus trokken twee **Purperreigers** over Doesburg. Na de eerste **Zwarte ooievaar** die op 28 juli over Meinerswijk gemeld werd, trok tot 12 september een leuk aantal van deze soort door. Zo'n 27 meldingen kwamen binnen. Hier en daar bleven ze hangen, onder andere verbleven er twee van

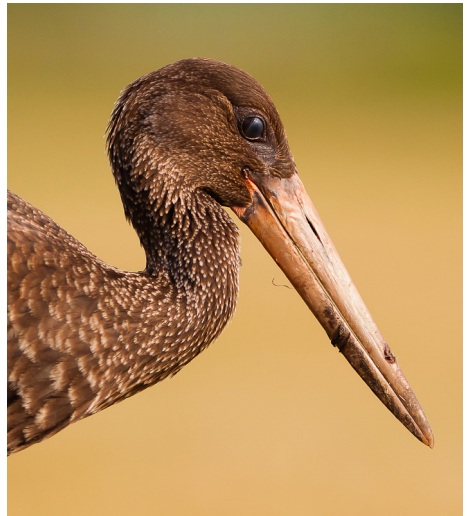

Foto: Jos vd Leijgraaf

Zwarte ooievaar, juveniel, Huissense waard, 24-08-2012

23 tot 25 augustus in de Huissense Waard en van 6 tot 12 september bij Brummen. De laatste vloog 12 september over Groot Engelenburg bij Brummen. Steeds vaker worden in het najaar grote groepen **Ooievaars** op trek gezien. Bij Netterden foerageerde 20 augustus een groep van liefst 120 vogels. In de avond van 28 juli werd een **Heilige ibis** in de Havikerwaard gevonden. Een niet alledaagse exoot in onze contreien. Van 16 tot 22 september verbleef een adult in de Kleine Gelderse Waard. De aantallen **Lepelaars** bleven opmerkelijk laag. Met het maximum aantal getelde van 34 op 22 juli in de Jezuïtenwaai was het wat mager. Verkozen ze dit jaar massaal de Ooijpolder, waar hoge aantallen bij de Oude Waal werden geteld? Wel werden ze redelijk verspreid in het rivierengebied gezien, voornamelijk rond Arnhem. Telpost Eltenberg noteerde er twaalf op 22 september. Een laatste verbleef 28 september in de uiterwaard bij Pannerden. Een **Zwarte zwaan** zwom 17 juli bij Spankeren. In de Huissense Waard verbleef 15 juli een eenzame

Kwak, Rosandepolder, Oosterbeek, 17-07-2012

Toendrarietgans. Vanaf 29 september, met vier in de Buitenwaard bij Panterden, kwamen de eerste najaarsgasten weer binnen. Pas vanaf half oktober zat er meer aanloop in. In de zomer werden her en der **Kolganzen** waargenomen, met in de Fraterwaard liefst 53 op 31 juli. Eind september kwam de trek op gang. Een **Sneeuwgans** werd 13 oktober gemeld tussen andere ganzen in de Kranenkamp bij Cortenoever. Hier liepen deze dag ook 52 **Grote Canadese ganzen**, de 15e verbleven er 32 bij Azewijn. In de zomermaanden werden her en der **Brandganzen** waargenomen. Vanaf augustus liepen de aantallen op, waarschijnlijk door samentrekkende vogels uit de omgeving. Zo verbleven er 70 bij Zutphen op 3 augustus en 90 in de Hondsbroekse Pleij op 17 augustus, alwaar op 9 september er 345 rondhingen. Een achtstal waarnemingen van de **Casarca** kwamen binnen, veelal van solitaire dieren of tweetallen. Grappig zijn de zes trekkers naar oost over telpost Eltenberg op 27 september en de zes naar zuidoost bij Azewijn een dag later. Dezelfde? De laatste **Bergeenden** zaten 12 september in de Rosandepolder en van 18 september tot 14 oktober in de Kleine Gelderse Waard. In de Kleine Gelderse Waard doken 21 augustus de eerste

twee **Smienten** op, waarna op 26 augustus er één langs de Lingewal bij Bergerden werd genoteerd. Pas een dikke maand later, op 6 oktober liepen de aantallen op naar onder andere 350 in de Hondsbroekse Pleij. Bij het stuwcomplex van Driel, langs de Lingewal en in de Velperwaard werden eind september circa 50 **Wintertalingen** geteld, in de Velperwaard verdubbelde dit zich naar 102 op 5 oktober. Van de **Pijlstaart** werden in september en oktober alleen solitaire dieren en tweetallen gemeld, en dan voornamelijk uit de Kleine Gelderse Waard en de Hondsbroekse Pleij. Alleen op 14 oktober zaten er vier in de Kleine Gelderse Waard. In augustus en september werden voornamelijk in de Rijnstrangen groepjes **Zomertalingen** gevonden. Ze zullen door hun eclipskleed nu niet altijd zijn opgemerkt. Vooral bij de Hondsbroekse Pleij en in de Kleine Gelderse Waard werden ze regelmatig opgetekend, onder andere de grootste groep van negen op 1 september in laatstgenoemde gebied. Op 18 september werden in beide gebieden ook de laatste gezien. In een waterbassin in het kassengebied van Bergerden zwom op de avond van 3 september een vrouw **Krooneend**. Bij het ochtendgloren de volgende dag bleek ze al weer vertrokken. Het vrouwtje dat 21 september in Meinerswijk werd ontdekt bleef langer en werd tot 11 oktober onregelmatig gezien. Op een plas bij Olburgen zwom 23 augustus een vrouw **Brilduiker**, een zeer vroege voor ons gebied! Het stuwcomplex van Driel bleef favoriet bij een paar **Grote zaagbek**, van 7 juli tot 15 oktober bleken ze tevreden met dit stukje water. Een uitstapje werd mogelijk 7 juli gemaakt, een vrouw werd toen in Meinerswijk waargenomen.

SPERWERS TOT PLEVIEREN

Vanaf half augustus kwamen de **Wespendieven** in beweging, telpost Elten noteerde er 12 augustus zes en 24 augustus elf. Rond het Dal van Deelen bleek de trekdrang nog niet aanwezig

getuige meerdere waarnemingen van vogels ter plaatse. De laatste waarneming deze periode betrof een juveniel op 22 september naar zuidwest over telpost Elten. Over de uiterwaarden van Malburgen bij Arnhem trok 26 juli de enige **Zwarte wouw** in deze periode. Een rondhangende **Rode wouw** in de Loo-uiteerwaard op 26 juli was de voorbode voor aanvangende najaarstrek: vanaf 4 augustus werden regelmatig doortrekkers geteld, waarbij vooral de trektellers van Elten een stevig aantal voor hun rekening namen. Tot het eind van deze periode minimaal negen. Tussen 1 september en 2 oktober werd onregelmatig een subadult **Zeearend** bij het Dal van Deelen gezien, af en toe hinderlijk op de staart gezeten door de Raven. Een subadult op 6 oktober passeerde dit dal strak naar zuid. Een **Zeearend** die 14 oktober oostelijk langs het Bergerbosch naar zuid afzakte werd later keurig door telpost Elten opgepikt. Eveneens vloog op 14 oktober een juveniel over de Brummensche Waarden. De twee **Slangenarenden** van het Deelensche Veld, een lichte en een iets donkerder exemplaar passeerden regelmatig het Dal van Deelen. Op 5 en 7 augustus kwamen ze beiden overvliegen. De laatste waarneming werd vanaf de A50 gedaan. Vanuit een rijdende auto werd 1 september een Slangenarend boven de Terletse heide gezien. Een paar **Bruine kiekendief** broedde succesvol in de Rijnstrangen. Ook bij Azewijn en in de uiterwaarden bij De Hoven bij Zutphen werd een territorium vastgesteld. In het Dal van Deelen verbleef een vrouwtje vanaf begin augustus, soms vergezeld door een tweede dier. De eerste trekkers kwamen 4 augustus onder andere langs telpost Eltenberg. Een muizenrijke akker in het Dal van Deelen trok al vroeg **Blaauwe kiekendieven** aan. Vanaf 7 augustus hing er al een vrouwtje rond, af en toe vergezeld van een tweede vrouw en/of een adulte man. Halverwege september kwamen de eerste trekkers langs. De in de avond van 6 augustus ontdekte vrouw Circus pygargus

Foto: Jos van de Leijgraaf

Visarend, Drielse Rijndijk, 13-09-2012

was ook de volgende ochtend nog aanwezig in het Dal van Deelen. Een adulte man trok hier 14 augustus over de akkers naar zuidwest en 26 augustus kwam daar een vrouw bij. Een vrouw **Grauwe Kiek** met zender verbleef 23 augustus in de uiterwaarden bij Cortenoever. Telpost Eltenberg noteerde 25 september een doortrekker. De 50 **Sperwers** op 14 oktober langs telpost Eltenberg waren de aanloop naar een nieuw record de volgende dag. Met 105 passanten ging het record van 103 opzij. Met een aanloop van 77 op 11 oktober en 100 op 14 oktober eindigde 15 oktober de teldag op Elten erg leuk met 586 **Buizerds**. De **Visarend** 3 juli op de Rhederlaag bleek de voorganger te zijn van een hausse aan waarnemingen: van half augustus tot half september werden ze op tientallen locaties gezien, al dan niet langere tijd pleisterend onder andere langs de Drielse Rijndijk en in de Rijnstrangen. Opmerkelijk is de waarneming van 8 juli. Een Visarend vliegt met een vis op van een open plek in het bos op de Loenermark. Bijzonder is ook het exemplaar dat op 8 en 9 september in een den op de Rheder- en Worth-Rhederheide verblijft. Een tweede kalenderjaar man **Roodpootvalk** trok 29 augustus langs het Dal van Deelen. Op 10 sep-

*Gestreepte strandloper, Kleine Gelderse Waard,
29-09-2012*

tember nam een vrouwtje dezelfde route langs dit Dal. Een vrouw **Smelleken** op 7 september in Meinerswijk luidde de eerste najaarsgasten weer in. Onder andere op de telposten kwamen ze regelmatig langs. Een **Boomvalk** was 7 oktober ter plaatse bij de Eltenberg en 14 oktober trok er één naar zuidoost langs 's-Heerenberg. De gehele periode werden regelmatig **Slechtvalken** in de broedgebieden Rijnstrangen en Arnhem gemeld. Daarnaast vlogen regelmatig vogels rond in het Dal van Deelen. Elf **Kwartels** werden in juli nog gehoord, waaronder een 's nachts over het Spijkerkwartier in Arnhem op 15 juli. Bij de Eltenberg riep er 4 augustus één, waarna een trek telling op 19 augustus in het Dal van Deelen werd opgekikt met liefst acht mannetjes rond het telpunt. Vanwege de trek telling werd de rest van de graanackers niet geteld, het kunnen er dus mogelijk meer zijn geweest. Op 20 augustus werden hier de laatste vier gehoord, vlak erna werd het graan binnengehaald. Leerzaam waren de rondvliegende en roepende **Waterrallen** in Schuytgraaf in juli. Een roep die wat uilachtig aandoet en je niet vaak hoort. In de hooilanden rond Cortenoever en bij Zutphen werden tot 15 juli nog **Kwartelkoningen** gehoord. Ik ben benieuwd hoeveel territoria er uiteindelijk

zaten! Langs de Drielse Rijndijk werden 13 en 16 september nog twee **Scholeksters** waargenomen, daarna leken ze vertrokken. Het broedpaar **Kluut** met drie, en later voornamelijk twee waargenomen juveniel, werden tot 30 juli in het Azewijnsche Broek gezien. In het zuidelijk deel van de Huissense Waard pleisterden van 11 tot 21 juli twee adult en twee juveniel. Langs de Lingewal zaten 20 juli vier vogels en in de Hondsbroekse Pleij werd nog één Kluut gezien op 8 augustus. De broedparen **Kleine plevier** in de Hondsbroekse Pleij zorgden even voor hogere aantallen. Op 9 juli veertien en op 11 september 19 exemplaren. In de Kleine Gelderse Waard zat 22 september de laatst gemelde Kleine Plevier. Tot de laatste twee **Bontbekplevieren** deze periode, 14 oktober in de Kleine Gelderse Waard, liep de hoeveelheid waarnemingen, die al in het voorjaar begon, aardig door. Ook kregen we weer eens te maken met grotere groepen: 16 op 18 september en 20 op 30 september, beide in de Kleine Gelderse Waard. De nieuwe telpost Dal van Deelen leverde gelijk al twee **Morinelplevieren** op. Op 26 en 28 augustus vloog er één roepend over. Van twee vogels naar noord 22 september over Meinerswijk kon een bewijsplaatje gemaakt worden. De eerste **Goudplevier** van het najaar stond 26 juli in de Hondsbroekse Pleij. Hierna noteerden de telposten IJsselkop en Dal van Deelen van augustus tot 11 oktober er regelmatig één. Een groep van twaalf trok 25 september over het Dal van Deelen en vier passeerden telpost Eltenberg op 2 oktober. Een aardig aantal **Zilverplevieren** deed ons werkgebied aan, hoewel vaak alleen in vlucht. Solitaire dieren vlogen op 2 juli over Elderveld in Arnhem, 13 augustus langs telpost IJsselkop en 30 september over de Laar in Arnhem. In de Jezuitenwaai stond er 22 september één aan de grond en de solitaire op 13 oktober in de Kleine Gelderse Waard kreeg later op de ochtend gezelschap van nog twee adult in winterkleed.

STRANDLOPERS TOT LEEUWERIKEN

Een **Drieteenstrandloper** dribbelde 11 september in de 'meeuwenhoek' op de Bijland. Op het exemplaar op 6 oktober in de Hondsbroekse Pleij na, werden alle **Kleine strandlopers** tussen 18 juli en 2 oktober in de Kleine Gelderse waard gezien, met op 18 september vier vogels. **Temmincks strandlopers** liepen 13 en 14 juli en 29 en 31 augustus bij Azewijn. Bij telpost IJsselkop foerageerde er 21 augustus één en een juveniel liet zich 9 september fraai bewonderen in de Kleine Gelderse Waard. Voorspeld door de ontdekker zelf, Erik Ernens, was de goede ontdekking van de tweede **Gestreepte strandloper** ooit voor ons werkgebied. Deze was fraai te bewonderen van 29 september tot 1 oktober in de Kleine Gelderse Waard. **Krombekstrandlopers** liepen 3 september in de Hondsbroekse Pleij en 1 oktober in de Kleine Gelderse Waard (twee). Een twintigtal waarnemingen van **Bonte strandlopers** werd vanaf 5 augustus doorgegeven, voornamelijk uit de Kleine Gelderse Waard, waar de zes op 18 september ook de grootste groep was. Twee trokken er 25 september roepend over het Dal van Deelen en eveneens twee dieren pleisterden 6 en 7 oktober in de Hondsbroekse Pleij. Tussen 11 juli en 13 oktober werden negen meldingen van **Kemphanen** gemaakt, voornamelijk solitaire en tweetallen. Een laatste vloog 13 oktober over de Brummensche Waarden. De drooggevallen plasjes in de Arnhemse nieuwbouwwijk Schuytgraaf bleken in september een favoriet foerageergebied voor **Watersnippen**. Onder andere een groep van 16 en van elf prikten op 15 september hun voedsel hier bij elkaar. Het was snel gedaan met de **Grutto** dit najaar. Slechts uit de Hondsbroekse Pleij (tot 8 september) en Kleine Gelderse Waard (30 september) kwamen meldingen van hooguit twee. Een zestiental waarnemingen van de **Regenwulp** werden doorgegeven. Groepjes trokken 19 juli over Pannerden (twaalf), 29 juli over Doesburg

(negen) en 6 augustus over het Dal van Deelen (vijf). Vijf stonden er 10 augustus in de Hondsbroekse Pleij. Over de Rhederlaag trok 3 september de laatste. Naast de slaappleaats in de Hondsbroekse Pleij hadden **Wulpen** ook Azewijn als verzamelplek: op 9 september verbleven er zo'n 850. Een twintigtal waarnemingen van de **Zwarte ruiter** kwamen tussen 18 juli en 14 oktober binnen. Het gros van de waarnemingen kwam uit de Kleine Gelderse Waard, waar de vijf op 30 september de grootste groep was en die van 14 oktober de laatste. Een paartje **Tureluur** met drie jongen liep 9 juli in de Velperwaard. Met twaalf stuks in de Hondsbroekse Pleij op 18 juli is het hoogste aantal genoemd, de laatste twee werden 29 september in de Kleine Gelderse Waard gemeld. Tot 15 oktober kwamen regelmatig **Groenpootruiters** door, de zeven in de Kleine Gelderse Waard op 20 september betrof de grootste groep. De laatste in deze periode foerageerde 15 oktober in de Doorwerthsche Waarden. De hoogste aantallen **Witgatjes** zaten 26 juli in de Jezuitenwaai (twaalf) en Kleine Gelderse Waard op 5 en 24 augustus (tien). Een vijftiental waarnemingen van de **Bosruiter** gaf men door. Het hoogste aantal de zeven op 21 augustus. De twee laatste op 26 augustus, beiden in de Kleine Gelderse Waard. Grappig is de

Steenloper, IJsselkop, Arnhem, 21-08-2012

Foto: Remco Wester

doortrekker over de Beekhuizerbeek op de Veluwezoom op 18 augustus. In juli en augustus hoorde men regelmatig nachtelijk doortrekkende **Oeverlopers**. In de Hondsbroekse Pleij verbleef in juli en augustus heimelijk een baltsend tweetal, wat op een territorium zou kunnen duiden. In dit gebied zat 20 augustus ook het hoogste aantal, zeventien. In de avond van 20 augustus meende iemand er al één te horen, de volgende dag bleken er twee **Steenlopers** rond te hangen bij de IJsselkop bij Arnhem. Een aardig aantal **Zwartkopmeeuwen** verbleef de afgelopen periode in ons gebied. Nadruk lag op het gebied rond de IJsselkop en Nieuwe Haven, waar in juli en augustus regelmatig een zomerkleed, en later een winterkleedexemplaar werd gezien. Op 26 juli zaten twee juveniele dieren in de Nieuwe Haven. Op het bedrijventerrein van Huissen zat 3 juli een adult zomerkleed en over de Laar in Arnhem vloog 23 juli één *Larus melanocephalus*. Eerstejaars vogels zaten 26 juli in de Kleine Gelderse Waard en 3 en 8 september op de Rhederlaag. Altijd leuk in het najaar is het treffen van een eenzame **Dwergmeeuw**. Van 29 september tot 1 oktober vloog een eerste winter rond in de Kleine Gelderse Waard. Een slordige 7600 **Kokmeeuwen** kozen 9 september het Azewijnsche Broek als slaapplek. Hoge aantallen **Zilvermeeuw** worden niet vaak gezien. In de uiterwaard bij Malburgen, Arnhem zaten er op 30 september twintig en 17 bij Zutphen op 9 oktober. Op het dak van een grote loods bij de Nieuwe Haven in Arnhem bevindt zich mogelijk een kleine kolonie **Kleine mantelmeeuwen**. Een nieuwe broedsoort voor onze regio? Afgelopen periode werd de **Geelpootmeeuw** weer regelmatig waargenomen, voornamelijk in het gebied rond de IJsselkop en de Nieuwe Haven bij Arnhem. Hoogste getelde aantal was zes. Vijf werden er 8 september op de Rhederlaag gezien. Naast diverse solitaire **Pontische meeuwen** werden er 6 augustus twee in Meinerswijk en 30

augustus en 8 september drie op de Rhederlaag gezien. Op de Rhederlaag zaten 24 augustus en 8 september ook respectievelijk negen en vijf **Grote mantelmeeuwen**. Bij Azewijn zaten er 8 oktober drie. De **Reuzenster** die 30 augustus om half acht 's avonds boven de Rhederlaag werd ontdekt bleek na zoekacties daarna een uur later al weer vertrokken. Vanaf halverwege juli trokken paren **Visdieven** met hun jongen samen. Bij de stuw van Driel foerageerden er 23 op 14 juli een aantal en op de Rhederlaag had zich een groep van ca 50 verzameld op 22 augustus. In de Hondsbroekse Pleij vlogen 18 september en 5 oktober de laatste exemplaren van dit jaar. De laatste **Zwarte sterns** van dit jaar vlogen 4 en 18 september in de Hondsbroekse Pleij. De vaak smalle glijbaan naar het zuiden van de **Houtduif** lag dit jaar oostelijk van het Bergerbosch, een leuk aantal van 10729 passeerden telpost Eltenberg. Leuke groepjes **Turkse tortel** werden waargenomen op 20 september bij de Rijkerswoerdse plassen en op 2 oktober in een tuin langs de dijk ter hoogte van het Looveer. In beide gevallen werden er ca 60 geteld. Bij Azewijn werden tussen 1 en 27 juli nog vijf waarnemingen van de **Zomertortel** verricht, onder andere vier op 15 juli. Bij Lobith werden 18 juli een zingende man en twee zwijgzame vogels gezien. Tussen 23 augustus en 10 september werd vier keer een **Halsbandparkiet** in de Arnhemse wijk Angerenstein gezien. De laatste **Koekoeken** hingen 17 augustus rond in de Jezuitenwaai en 4 september in het Angerlosche Broek bij Zevenaar. Tot in augustus werden nog op diverse plekken roepende jonge **Ransuilen** gemeld. Velduilen vlogen 29 september bij de Kleine Gelderse Waard en 14 oktober in de Kronkelwaard bij Cortenoever. Van zeer bijzonder kaliber is de **Ruigpootuil** die in de middag van 3 oktober in een achtertuin in Rijkerswoerd te Arnhem op de stoep zat. **Nachtzwaluwen** vlogen nog rond op de Terletse Heide op 27 augustus en bij de

Imbosch op 1 september. Begin juli kregen de **Gierzwaluwen** het al weer op de heupen en trokken zuidwaarts getuige de 102 op 8 juli en 358 op 14 juli over telpost IJsselkop. Telpost Dal van Deelen noteerde er 727 op 2 september. Vroeg uit de veren gaan kan mooie veren opleveren: op 22 juli werd een vogelaar getraakteerd op twee **Bijeneters** op het Rozen-daalse Veld. Spannend is de waarneming van een **Draaihals** op 25 juli op de Loenermark. De waarneming van 25 augustus op de Terletse heide kan duiden op de eerste najaarstrek. De vondst van het exemplaar op 29 augustus op de Arnhemse heide gebeurde doordat de vogelaar ineens iets bruins onderin de struik zag vliegen waarin een **Grauwe klauwier** zat waar hij naar keek. Op de Veluwezoom bij Velp werd de **Middelste bonte specht** tot 30 september nog een vijftal keer opgemerkt, evenals bij Groot Warnsborn op 19 en 23 september. Opmerkelijk was het al "bomenhoppend" naar zuid trekkende exemplaar 28 september langs telpost Dal van Deelen. In het dal bleken de akkers met graanzaden ook **Boomleeuweriken** aan te trekken, op 23 en 25 september werden er liefst zestig geteld. Een groep van 200 **Veldleeuweriken** zat 14 oktober in de Bronkhorsterwaarden.

ZWALUWEN TOT GORZEN

De laatste **Oeverzwaluwen** passeerden 1 oktober de Kleine Gelderse Waard en 14 oktober telpost Eltenberg. Als dansende muggen boven water zorgden 3 augustus een slordige 5000 **Boerenzwaluwen** voor een waar schouwspel boven de Kleine Gelderse Waard. Een dichte groep van 29 vogels trok 14 oktober nog over Klarenbeek bij Arnhem. Rond het Dal van Deelen hingen soms opmerkelijk veel **Huiszwaluwen** rond, die zich eerst tot een groep verzamelden en daarna naar zuid vertrokken. Zo telde men een groep van 350 op 6 september. Over Larenstein in Velp trok er 15 oktober nog één zuidwaarts. Een ongekend

Foto: Remco Wester

Duinpieper, Kleine Gelderse Waard, 18-09-2012

aantal **Duinpiepers** passeerde ons werkgebied. Zeker zestien waarnemingen werden verricht. De eerste trok 19 augustus naar zuid over het Dal van Deelen, waarna hier tot 23 september negen waarnemingen werden verricht met elf vogels, al dan niet kort ter plaatse. Op 29 augustus trok er één over Velp, op 2 september één over Huissen, en de 14e één over Doesburg. Twee Duinpiepers zaten 18 september in de Kleine Gelderse Waard, waar er de 20e nog één werd gezien. In de Hondsbroekse Pleij foerageerde er 23 september één. De laatste trok 30 september over het Herikhuizerveld. De laatste **Boompiepers** vlogen 29 september over de Kleine Gelderse Waard en 30 september trokken er vijf over het Herikhuizerveld. In de ochtend van 30 september werd een **Roodkeelpieper** gehoord in de Kleine Gelderse waard. Een paar dagen later werd er op dezelfde plek een mogelijke waarneming gemeld. Bij de stuw van Driel werd 5 oktober de eerste **Waterpieper** gehoord, gevolgd door een waarneming op 9 oktober in de Kleine Gelderse Waard en diverse waarnemingen er na. Bij vroege **Waterpiepers** mag men altijd alert zijn op **Oeverpiepers**, die iets eerder in het najaar doortrekken. Vanaf half augustus trokken de **Gele**

kwikstaarten weer weg. In de Kleine Gelderse Waard foerageerde 14 augustus een groep van 61. Telpost Dal van Deelen noteerde er 144 op 28 augustus. De laatste vogels zag men langs 's-Heerenberg en bij Azewijn op 30 september. De man **Engelse kwikstaart** van het gemengde broedpaar in het kassengebied bij Bergerden was 2 juli nog druk bezig voedsel aan te slepen. Door de rui in het najaar, doorgaans niet goed meer te herkennen zijn **Noordse kwikstaarten**. Toch was dit bij de exemplaren 4 september in het Dal van Deelen en 18 september (twee) in de Kleine Gelderse waard door de donkere kop goed te doen. In Burgers Zoo werden 9 juli de jongen van een paar **Grote gele kwikstaart** druk gevoerd door de ouders. Ook van enkele andere locaties kwamen territoriumwaarnemingen. Onder andere 18 augustus vier langs de Beekhuizerbeek bij Velp. Grote groepen **Witte kwikstaart**, of slaappleaatsen daarvan, worden niet echt vaak gemeld. Een groep van 85 foerageerde 13 oktober bij Azewijn. Zeer waarschijnlijk de al eerder gemelde adult zomerkleed man **Rouwkwikstaart** werd 17 juli weer op het Herikhuizerveld gezien. Een roepende **Nachtegaal**, de laatste melding dit jaar, werd 13 juli in Elderveld bij Arnhem gemeld. In de Kleine Gelderse Waard foerageerden zowel op 24 augustus als 9 september nog twee **Blauwborsten**. De laatste **Gekraagde roodstaarten** zaten 15 september bij telpost Eltenberg en 27 september op het Herikhuizerveld. De eerste **Paapjes** op trek zaten 5 augustus op de Arnhemse Heide en in het Dal van Deelen (vier). Hierna werden enkele tientallen waarnemingen verricht, waaronder groepjes van tien op 27 augustus bij Azewijn en dertien in het Netterdensch Broek op 30 augustus. Op 7 oktober werden de laatste gezien bij de Hondsbroekse Pleij (twee), op de Arnhemse Heide, in het Netterdensch Broek en op het Herikhuizerveld. Tot eind september werden nog regelmatig groepjes **Tapuiten** waargenomen. De

laatste zaten 10 oktober bij Loenen en 11 oktober in het Dal van Deelen. 23 september waren twee man **Beflijster** op de Arnhemse Heide de eerste najaarstrekkingen. Op 28 september en 7 oktober trok er één over het Dal van Deelen en 6 oktober noteerde telpost Eltenberg een vrouw naar zuidwest. Interessant is de alarmerende **Kramsvogel** op 5 augustus bij de Oude Rijn bij Aerdt. In het voorjaar zou hier ook al een paar zijn gezien. De eerste trekkers kwamen een paar dagen later binnen, de 9e, met negen bij de Imbosch en vier op de Rheder- en Worth-Rhederheide. Halverwege oktober leek er een 'fall' aan **Zanglijsters** te zijn geweest. Zo telde men er 200 op 13 oktober in Meinerswijk. De eerste **Koperwieken** werden 23 september op drie plekken in ons werkgebied gezien, te weten Dal van Deelen (twee), Arnhemse Heide (drie) en Cortenoever. Bij de Bijland werd 17 augustus een laatste **Sprinkhaanzanger** gemeld. Na de laatste zingende Snor 27 juli in de Jezuitenwaai werden nog foeragerende vogels gezien op 30 juli bij het Berghoofdseveer en 1 augustus in de Jezuitenwaai. Zingende **Rietzangers** hoorde men 4 juli bij de Oude IJssel bij Zutphen en 12 augustus bij Azewijn. Foeragerende exemplaren zag men 14 augustus in de Kleine Gelderse Waard, 17 augustus in de Jezuitenwaai, 20 augustus in het Erfkamerlingschap (twee) en 4 september in Schuytgraaf bij Arnhem. In Meinerswijk foerageerde 23 augustus de laatst gemelde **Bosrietzanger**. Van de **Kleine karekiet** foerageerde er 14 oktober nog één in de Oude Rijn bij Aerdt. **Spotvogels** werden nog opgemerkt bij Azewijn op 8 augustus en 19 augustus bij het Wiekense Gat. Van telpost Eltenberg kwam 27 september de laatste **Braamsluiper** waarneming. De **Grasmus** in Meinerswijk op 21 september was tot nu toe van die soort de laatste. De laatste **Tuinfluiter** zaten 10 september in het Dal van Deelen en 17 september bij het Zwanewater in de Huissense Waard. De man **Bergfluiter** van de

Buidelmees, Azewijnsche Broek, 08-09-2012

'Brandtorenweg' (zo noemt men de weg bij Natuurmonumenten) op de Veluwezoom werd nog tot 9 juli gezien, van eventuele jongen of partner werd helaas niets gezien. Vanaf de Veluwezoom werden 8 en 22 augustus nog Fluiters gemeld. In het Dal van Deelen foera-geerde 7 september de op één na laatste **Fitis**, de laatste werd 21 september in Meinerswijk gezien. De laatste **Grauwe vliegenvangers** zaten 16 september bij Azewijn en 28 september bij Kandia in de Rijnstrangen. **Bonte vliegenvangers** werden 28 augustus en 10 september in het Dal van Deelen gezien. **Baardmannen** zag of hoorde men in en rond de Jezuïtenwaai op 26 juli (twee), 17 en 18 augustus en op 23 september. Bij de Kleine Gelderse Waard werden ze 30 september gehoord en 14 oktober werd er één gezien. Vanaf augustus werd Nederland overspoeld met **Zwarte Mezen** en ook in ons werkgebied was dat merkbaar. Op diverse plekken werden groepen gezien, onder andere bij Azewijn op 22 september (24) en 30 september (25). Ook de **Pimpel- en Koolmees** waren flink op drift. Zo noteerde iemand 15 augustus 151 Pimpels en 51 Koolmezen op de Veluwezoom. De dispersie van Boomklevers in het najaar ging tot ver in de polders. Zo tekende de Kleine Gelderse Waard op 26 juli zijn eerste ooit op. Ook bij Azewijn werd er regelmatig één gezien. De **Kortsnavelboomkruiper** van Landgoed Duno bij Doorwerth werd 21 juli zingend gehoord. Een leuke ontdekking is de

juvenile **Buidelmees** in de avond van 8 september bij Azewijn. De volgende ochtend was deze vroeg uit de veren en vertrok rond 6:45 uit zijn slaapboom. **Wielewalen** werden nog drie maal gemeld: op 4 juli zingend in het leusveld bij Brummen, 15 juli bij het Azewijnsche Broek en 27 juli bij Groot Engelenburg bij Brummen. Tot 3 september werden **Grauwe klauwieren** gezien, bijna alle waarnemingen komen van de drie à vier broedpaar op een heideterrein bij Arnhem. Bij Brummen vond ook een geslaagd broedgeval plaats. Op 9 augustus zat op de Rheder- en Worth-Rhederheide de eerste **Klapkster** van dit jaar. Tot verbazing van de waarnemers trok één *Lanius excubitor* 11 oktober in een dicht bos over het open fietspad naar zuid bij de Koningsheide. Op 13 en 14 oktober zat er één bij telpost Eltenberg en ook de heidevelden werden weer bezet. Indien sommige telposten vaker bezet waren geweest, dan was er waarschijnlijk meer opgemerkt van de **Gaaieninvasie** dit najaar. Nu telde het Dal van Deelen er bijvoorbeeld 32 op 22 september en 30 op 6 oktober. Wat in het niet valt bij de landelijke aantallen. Een kleine 5000 **Kauwen** trokken 8 oktober samen op een slaapplaats in Arnhem zuid. Een **Noordse kauw** liep 25 september tussen 'gewone' in het Arnhemse Klarendal. Een behoorlijke groep **Raven**, liefst 53, zat 4 september in het Dal van Deelen. Vanaf begin oktober togen ook de **Vinken** weer voorzichtig naar het zuiden, met onder andere 2171 over het Dal van Deelen op 8 oktober. Zowel bij Azewijn als het Dal van Deelen werden 23 september de eerste **Kepen** voor het najaar weer gehoord. Helaas niet gezien, maar wel goed gehoord, werd een **Europese kanarie** op 9 september in de Kleine Gelderse Waard. Een ander vloog 1 oktober naar zuid langs telpost Eltenberg. **Sijzen** werden de gehele periode vrij regelmatig opgemerkt. Eerst vooral solitair en kleine groepjes, vanaf eind september ook grotere groepen. In de Kleine Gelderse Waard

hing half september een leuke groep **Kneu** rond, onder andere 150 op 16 september. De eerste **Barmsijzen** vlogen 4 augustus over Leuvenheim en 28 augustus over het Dal van Deelen. Tot 14 oktober volgden nog acht waarnemingen met onder andere 19 vogels over het Hof te Dieren op 13 oktober. Een **Kleine barmsijs** was 14 oktober kort ter plaatse in het Azewijnsche Broek. De gehele periode werden **Kruisbekken** gezien of gehoord, echt doorzetten wilden de aantallen echter niet. Grotere groepen zag men 13 september over Klarendal in Arnhem (elf) en 26 september in het Bergerbosch (15). Een niet makkelijk te vinden **IJsgors** zat 23 september op de akkers tussen de Graspiepers, Veld- en Boomleeuweriken in het Dal van Deelen. De groep **Geelgorzen** die zich vanaf augustus ophield op de akkers van het Dal van Deelen telde uiteindelijk zo'n 100 exemplaren op 24 en 25 september. Na de eerste **Ortolaan** op 27 augustus in het Dal van Deelen liep het aantal op

tot liefst zes op 6 september! In de dagen erna werden de vaak lastig te vinden vogels in afnemend aantal gezien, de laatste op 10 september. Telpost IJsselkop telde 9 september een doortrekker en een dag later vloog er één over het Slingerbos in Huissen.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Jorick van de Westeringh die dit concept heeft doorgelezen en van kritisch commentaar heeft voorzien.

Remco Wester

remcowaarneming.nl@gmail.com

<http://vwgarnhem.waarneming.nl>

Ortolaan, Dal van Deelen, 08-09-2012

Foto: John van Gestel

Van het secretariaat

Nieuwe leden

Henk Krajenbrink, De Wiltstraat 31, 6821 CB ARNHEM, h.krajenbrink@gmail.com

Coen Suurmond, Kerkstraat 7, 6883 HP VELP, csuurmond@rbk.nl

Adreswijzigingen

Rick Backx, Simon Vestdijksingel 46, 6836 VC ARNHEM, 06-17752901, rick.backx@gmail.com

Bas van Balen, Muntendampad 15, 6835 BE ARNHEM, 026-3647082, bvanbalen001@hotmail.com

Petra Verburg, Schaterland 1, 6955 AB ELLECOM, 06-53334047, limosa.petra@gmail.com

E-mailadreswijzigingen

Henny Disselhorst, hdisselhorst@zonnet.nl

Ton van den Hanenberg, tonvdhanenberg@gmail.com

Cor de Vaan, wiewaal.cdv@gmail.com

Beëindiging lidmaatschap

Rick Backx

Ineke ten Bensel

Marius Bos

Wiebe de Haan

Anna Hermsen

Tel mee voor de
nieuwe vogelatlas

De Nederlandse natuur is constant in beweging. Dat willen we goed blijven volgen. Honderden vogelaars tellen in de periode 2012-2015 alle vogels voor de nieuwe Atlas van de Nederlandse vogels. Jij doet toch ook mee? Word atlasteller! sovon.nl/vogelatlas

Alle vogels tellen!

mede mogelijk gemaakt door

<http://www.vogelatlas.nl>

Vlerk mailcirkel

Net als vele andere vogelwerkgroepen heeft ook de Vogelwerkgroep Arnhem een mailcirkel via Yahoo-groups. Deze is alleen nog niet zo bekend onder de leden, vandaar deze aandacht. Vanuit de werkgroep wordt door Henk Tamerius regelmatig een bericht rondgestuurd, waarin aandacht wordt gevraagd voor activiteiten. In tegenstelling tot deze berichten kan er op de 'Vlerk-mailcirkel' op elkaar gereageerd worden. Ook hoeft het niet persé over een activiteit gaan. Men kan ook andere vogelgerelateerde onderwerpen aansnijden: het valt je op dat er ineens veel IJsvogels zijn, de boom waarin je favoriete Steenuil huist dreigt omgezaagd te worden, wat moet ik doen of je wil verhalen hoe jou ervaring met die ene excursie of bezoek aan een gebied was. Of gewoon een leuke vogelontmoeting.

Kort gezegd kan alles worden uitgewisseld wat vogelnieuws inhoudt en gerelateerde informatie met betrekking tot het werkgemeenschap van de Vogelwerkgroep Arnhem. Het bestuur van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o.

ondersteunt deze mailgroep maar de leden van de mailgroep zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van de berichten. Om lid te worden stuur je een bericht naar de mailgroep'beheerder'. Die 'keurt' je aanmelding dan goed. Dit wordt gedaan om te voorkomen dat zomaar iedereen zich kan aanmelden en zo spam zich kan verspreiden, wat natuurlijk niet de bedoeling is

Hoe gaat het aanmelden in zijn werk? Om deel te nemen heb je een yahoo-mailadres nodig. Als je een account hebt aangemaakt, dan kun je via instellingen de mail via je vaste mailadres laten lopen. Meld je dan aan via: vlerk-subscribe@yahoogroups.com
Een bericht plaatsen kan via: vlerk@yahoogroups.com
Wil je geen mail meer ontvangen, meld je dan af: vlerk-unsubscribe@yahoogroups.com
Je kunt ook de Vlerk-yahoosite bezoeken: de <http://groups.yahoo.com/group/vlerk/>

Nestkasten aangeboden

In Schuytgraaf heb ik een nestkastenproject opgezet en heel wat kastjes verkocht in de wijk. Toch waren het er blijkbaar te veel, want ik heb er nog 64 over en die nemen bij mij veel ruimte in. Ik wil deze daarom via de Vogelwerkgroep Arnhem aan geïnteresseerden aanbieden. Het zijn kasten voor mezen en andere kleine soorten als Ringmus en vliegenvangers. Ze zijn gemaakt van FSC-hout, ingekocht bij Vivara en worden ook door Vogelbescherming (met hun logo erop) verkocht. Door de subsidie die ik van het Wijkplatform kreeg, kan ik ze aanbieden voor 6 euro. Wie interesse heeft, kan mij mailen en ze komen ophalen.

Ronald Schrijber
ronel@xs4all.nl

Excursieprogramma december 2012 tot begin 2013

Zondag 9 december 2012

Heidewandeling

In de winter over de heide struinen levert naast mooie plaatjes ook leuke vogelsoorten op zoals Klapekster en diverse roofvogels. Ditmaal willen we naar een gebied dat niet zo bekend is bij menig vogelaar, Arnhemse hei en Deelerwoud. Dus sluit je aan.

Vervoer

Te voet; goede wandelschoenen aanbevolen

Kosten

geen

Vertrek

10.00 uur bij de ingang/parkeerterrein van het Deelerwoud aan de Delenseweg

Duur

Eind van de middag terug

Opgave bij

Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Vrijdag 14 december 2012: Uilenbal(ts)

Het excursiejaar sluiten we af met een avondje uilenbal(ts). We gaan in de buurt van Arnhem op zoek naar baltsende bosuilen. Er is geen garantie, maar wel heel erg spannend.

Vervoer

Te voet

Kosten

geen

Vertrek

De plaats van verzamelen volgt later op de website net als het exacte tijdstip van vertrek (circa 20.00 uur).

Duur

Laat

Opgave bij

Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zaterdag 26 Januari: Kil van Hurwenen

De Kil van Hurwenen ligt in de uiterwaard van de Waal en is een oude strang die langzaam aan het verlanden is. Als het oudste staatsnatuurreservaat van Nederland is het een prachtig leefgebied voor vogels van rietland, moerasbos en agrarisch gebied.

Vervoer

Per auto

Kosten

Autokosten worden hoofdelijk omgeslagen

Vertrek

7.30 uur bij Bezoekerscentrum Sonsbeek aan de Zypendaalseweg (Arnhem)

Duur

verwachtte terugkeer rond 18.00 uur

Opgave bij

Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zaterdag 23 februari: Lauwersmeer

Op naar de zeearenden. Het Lauwersmeer zit tegen die tijd nog helemaal vol met ganzen, maar ook met andere watervogels het voer voor de vliegende deur. Er zijn vier prachtige kijkpunten vanwaar het gebied goed is te overzien. Tussendoor zijn er volop plekjes voor leuke waarnemingen zelfs om nog eens over het wad te turen.

Vervoer

Per auto

Kosten

Autokosten worden hoofdelijk omgeslagen

Vertrek

6.30 uur bij Bezoekerscentrum Sonsbeek aan de Zypendaalseweg (Arnhem)

Duur

verwachtte terugkeer in de avond (na 19.00 uur)

Opgave bij

Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 23 maart: Park Lingezege (ten zuiden van Arnhem)

Tussen Nijmegen en Arnhem wordt het komgebied heringericht zodat natuur, recreatie en landschap meer tot hun recht gaan komen. Wie kent intussen niet de plasdras zone bij het kassengebied Bergerden. Maar ook andere gebiedsdelen zijn de moeite van het bezoeken waard. Onder leiding van een enthousiaste gebiedskenner fietsen we door Park Lingezege om daar de vogels in nieuwe natuurgebieden te bekijken.

Vervoer

Per fiets (circa 45 km)

Kosten

Geen

Vertrek

9.30 uur (voor de locatie zie de website van de VWG)

Duur

verwachte terugkeer rond 18.00 uur

Opgave bij

Via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

<http://www.vogelwerkgroeparnhem.nl>

Agenda

Ledenbijeenkomsten 2013

Dinsdag 29 januari 2013

Jaaroverzicht 2012 bijzondere en leuke soorten in beeld en woord. Door Remco Wester. Geprolongerd wegens succes vorig jaar!

Plaats: Stadsboerderij Presikhaaf Arnhem, grote zaal beneden. Tijd: 20-22 uur.

Dinsdag 26 februari 2013

Ledenavond met lezing door Wim Knol, regiobebeerder Nationaal Park Veluwezoom. 'Betekenis en voorkomen van vogels op de Veluwezoom en omgeving'

Plaats: Hogeschool Larenstein Velp. Tijd: 19:45 – 21.30 uur.

Dinsdag 19 maart 2013

Jaarlijkse Algemene ledenvergadering van onze vereniging. Met korte terugblik op 2012 en de nieuwe plannen voor 2013, zowel in inhoudelijk als financieel.

Plaats: Stadsboerderij Presikhaaf Arnhem, grote zaal beneden. Tijd: 20-22 uur.

Tellingen

Maandelijkse watervogeltelling en de ganzen en zwanentelling

Wilt u meedoen? Contact: Greta van Hoorn, 026-3511805, g.van.hoorn@hccnet.nl

17 november 2012

15 december 2012

12 januari 2013. Tevens midwintertelling

16 februari 2013

16 maart 2013

Slaaplaatsstellingen

Wilt u meedoen? Contact: Jan Schoppers,
024-7410452, jan.schoppers@sovon.nl

1 december 2012. ganzen en zwanen
22 december 2012. Grote Zilverreiger
12 januari 2013. Aalscholver
23 februari 2013. Grote Zilverreiger en Wulp
16 maart 2013. Scholekster, Kempmaan en Grutto
23 maart 2013. Aalscholver

Nationale Tuinvogeltelling

Wilt u meedoen? Contact: Vogelbescherming
Nederland, www.vogelbescherming.nl

19 en 20 januari 2013

Landelijke Klapekstertelling

ism waarneming.nl
Wilt u meedoen? Contact: www.waarneming.nl

22 december 2012
26 januari 2013

Ik ga akkoord met het incassoreglement van Vogelwerkgroep Arnhem e.o. en machtig Vogelwerkgroep Arnhem e.o. tot wederopzegging de jaarlijkse contributie / donatie (doorhalen wat niet van toepassing is) af te schrijven van

rekening t.n.v.

datum .. - .. - 20..

Handtekening

Deze strook opsturen naar of in de brievenbus deponeren van:

Bert Jager
Joris van der Haagenlaan 20
6814 LK Arnhem

Scannen (met handtekening!) mag ook, dan graag sturen naar penningmeester@vogelwerkgroeparnhem.nl